

Ára 40 dinár

Poštárina plačena u gotovu

HID

IRODALOM ★ MŰVÉSZET ★ KRITIKA

XVI. ÉVF. ★

MAJUS

★ 1952

Szerkesztőbizottsági tagok:
Ács Károly, Majtényi Mihály,
Olajos Mihály, B. Szabó György.

Felelős szerkesztő: Majtényi Mihály.

HERCEG JÁNOS:

Emlékeinkről

Június 26-29 között lesznek Pálcson a vajdasági magyar ünnepi jáékok. Az ünnepség alkalmából a rendezőség kiadta az ünnepi jáékok könyvét. Alább közöljük a könyvből a szerző érdekes cikkét magyar kultúrhagyományainkról.

Bevallom, nehezen szántam rá magamat, hogy a rámbízott feladattal megpróbáljak megbirkózni. Mert nem könnyű dolog ezen a tájon magyar kulturális emlékekről beszélni. Mi az, hogy kulturális emlék? Szellemi és tárgyi néprajzra gondoljak, melynek gyűjtése és feldolgozása a műzeológusokra tartozik? Műemlékekre, melyekben igazán szegények vagyunk, s amelyekben amúgyis nehéz a magyar jelleget megtalálni? Népművészeti tárgyakra gondoljak, a bicskahegygel faragott pásztorbotokra, csutorákra és guzsalyokra, régi mesterek: gölöncsérek, takácsok, szűrszabók munkáira? Régi magyar írásokra, könyvekre, szellemi mozgalmakra avagy a harcosok nyeregkapáira, asszonyaink fibuláira, kösöntyűire?

Hagyjuk pihenni a harcosokat, az ösöket. Ha századokon át megőrizte csontjaikat és a velük eltemetett használati tárgyakat az anyaföld, megőrzi még pár esztendeig, amíg a tudomány emberei rendre fel nem tárják sirjaikat. Ezen a téren amúgyis kedvezőbb a helyzet. Mert, hogy a föld mit rejt magában, az már régesrégén nemcsak a tudósokat érdekli. Gyakori eset, hogy az ekevas szántás közben csikordul egyet, a lovak megállnak és a paraszt izgatott kíváncsisággal nézi, mi az, ami munkájában megállította. Az előkerült vasdarab, cserépedény vagy emberi csont aztán figyelmezteti, hogy ezen a területen, ahol éppen békésen szántott, ahol tanya vagy lakóház is ritkán látható, csak az ég kékje folyik össze a mező barna és zöld színeivel, hogy itt, ezen a helyen egykor ember élt, dolgozott, harcolt vagy csak meghalni jött el csendesen. Hogy milyen korból származik a lelet, pár száz vagy pár ezer éves-e az emlék, arra már csak a szakemberek tudnak feleletet adni. Ők fejtik meg azt a rejtélyt is, hogy lakótelep volt-e valamikor a szóbanforgó területen, csatatér vagy temető. Előfordul az is, hogy a csontok mellett talált edény nem üresen kerül elő, hanem régi pénzekkel van tele. S a szántó-vető ember történelmi és kulturális érdeklődését mégis leginkább az ilyen lelet vonzza. A csontokat ott egye meg a fene, még a kutyák se fanyalodnak rá, hogy megrágják, legföljebb a koponyát viszi haza az ember, hogy ijesztgesse vele kicsit az asszonyt. Hanem a pénz, az mégis csak pénz. Ha mindjárt Macedóniai Sándor korából való is.

A földben talált kincsek szép álmokat indítanak el az emberben s az idők folyamán gazdag anyagot adtak a népmeséknek és a nép ajkán született költészetnek. A földben rejlő kincsek elindítják a képzeletet és megszületik a mese. Atilla járt-e erre, aki Isten Ostorának nevezte magát, vagy valami keleti fejedelmet ért éppen itt utól a halál, hiszen egészen egyre megy. Majd kiszínezi a róla szóló elképzelt mesét a nép s bennünket abban is a mese érdekessége, nem pedig a történelmi igazság érdekel. Az úgysis a tudósok dolga, nem pedig a falusi mesemondóké. S ugyanígy a tudomány embereire tartozik annak megállapítása is, hogy szlávok, magyarok vagy germánok éltek-e ezen a vidéken. Hiszen ma már senki se kérdezi, hogy honnan jött az ember, hanem, hogy hova megy.

Szóval hagyjuk a csontokat, a vélt vagy valódi ősoket, csak pihenjenek még tovább, amíg rájuk nem kerül a sor. Majd aztán, ha itt lesz az ideje, megnézzük őket valamelyik múzeumban, s használati tárgyaikat szemlélve, esetleg elgondolkozhatunk rajta, hogy milyen volt az életük az akkori világban, hogyan éltek, dolgoztak, harcoltak és szerettek, milyen fejlett volt műveltségük abban az időben, amikor még se nylon nem volt, sem atomenergia.

De ha már a föld kincseivel, régészeti leletekkel kapcsolatos népi képzeletvilágról, s a népmesékről beszéltünk, álljunk meg egy szóra. Azon már igazán nem vesszünk össze, hogy magyar, szláv vagy germán volt-e a karcsú lábszárcsont viselője, viszont úgy gondolom, hogy a népmese, a népköltészet már csakugyan a mi reszortunkba tartozik. A mi dolgunk utánajárni ezeknek a népmeséknek, ezt nálunk jobban éppen a nyelvi különbség folytán semmiféle más nemzet fia vagy lánya nem tudja megcselekedni. Igazi kulturális emlékeinket a nép körében találjuk meg.

Persze, a nép nem olyan megbízható konzerváló erő, mint a föld. Nem vigyáz úgy a régi dolgokra, de még a mesékre, dalokra sem. Le kellett hát jegyezni azt, hogy:

Béreslegény mezétláb ment szántanyi,
Otthun hatta a csizmáját patkolnyi.
Ki'enc kovács nem merte elvállalni,
Egy se tudott rózsás patkót csinálni.

És le kellett jegyezni azt a többi száz és száz népdalt is Kupuszinán, melyek ott születtek meg a fonóban vagy téli esteken kukoricafosztás közben. Mert mink városi emberek már csak úgy tudjuk, hogy a népdalt a rokka pergése kíséri s a kukoricalevél zizegése, miközben a lányok incselkednek a legényekkel és viszont, amint az Hollósy Simon képen meg nagyon festve. (Ne háborogjanak kérem, hiszen tudom én jól, hogy Hollósy Simon képe nem vajdasági magyar kulturális emlékek, egész véletlenül jutott eszembe az ő neve és a képe, ami megint csak azt bizonyítja, hogy kulturális emlékeink nem rakódtak le a tudatunkban tisztán helyhez kötve). Csakhogy az nem elég, hogy megtanultunk néhány kupuszinai magyar népdalt, koreografiát csináltunk a táncaikról és lefotografáltuk a viseletüket, ami ugyan nem kis dolog, mert az »Akácos út« erősen hódít és azt a virágos kásmír-szoknyát, mely apró, finom redőkbé van szedve, nemsokára úgysis már csak képen csodálhatjuk meg, mivel a bónra vásárolt szövet, amely nem kásmír és nem mindig virágos, sokkal olcsóbb. A falu népe nemcsak dalol és táncol és mesél.

Ezer és ezer dolgában megtalálhatjuk még a magyar nemzeti sajátosságokat, szokásokat, babonás hiedelmeket, a születés, az élet és a halál különféle kísérőjelenségeit. És ezek a sajátosságok elmosódnak az idővel, ha nem jegyezzük fel őket, nincs mire építenünk azt a magyar népi kultúrát, melynek a helyhezkööttség adja majd meg az alapját. Érzem én jól, hogy ha magyar kulturális emlékekről beszélünk s azok összegyűjtését, feldolgozását, ismertetését sürgetjük, akkor arra éppen a jövő szempontjából van szükségünk. Ezek az emlékek többet mondanak nekünk népi tudatról is, mint például Eisenhut Ferenc, az egykori palánkai lakatosinas hatalmas képe: A zentai csata, vagy Thán Mór freskói a becsei templomban, vagy a szabadkai gimnázium egykori igazgatójának, a Petőfi ellen kijátszott Hiadornak versei.

Mit tanulhat a vajdasági magyar festő, mondjuk Eisenhuttól, Thán Mórtól, László Fülöptől, Kálmán Pétertől és a többi magyar festőtől, akik itt születtek a mi szűkebb hazánkban? Mesterséget! Mit tanulhat Hiadortól, Milkó Izidortól, a verseci patikus fiától, Herczeg Ferentől a vajdasági író? Megint csak mesterséget legföljebb, ha ugyan nem választ jobb mestereket magának.

A vajdasági magyar kultúrát tanítók, írók, művészek csinálják. Hát őket küldeném ki a magyar falvakba, a magyar népi kultúremlékeket nem feljegyezni, hanem felszívni, magukba fogadni, de nem a hideg kül-sőségeket, hanem a teljes életformát. Mert hol van az a magyar elbeszélés, amelyben a bácskai vagy bánáti paraszt a maga eredetiségében, sajátosságában kapott alakot, nem pedig az általános magyar irodalmi képletek szerint? Hol van az a vajdasági magyar festő, aki Münchenen, Nagybányán és Párison túl, irányoktól és iskoláktól függetlenül a mi tájunkt, a mi embereinket adta vissza képein? És hol van az a magyar tanító, aki eltért az iskolai tanmenettől és Vajdaság földrajzát tanítva Horgos, Doroszló, Kupuszina, Gombos, a Tiszavidék és általában a mi vidékünk népének viszonyairól, szokásairól is beszélne? Van-e olyan magyar iskola Vajdaságban, ahol a mi népdalainkat tanítanák az énekórákon? Engedelemet kérek, én nem tudok róla! Ha vannak ilyen derék tanítók, tanárok, művészek és kultúrmunkások, hát ismertessük meg munkájukat mielőbb mindenkivel, akit illet, aki tanulhat tőlük.

Ötven-hatvan évvel ezelőtt élt itt valahol Bácskában egy lelkes tanító, Fridrik Tamásnak hívták, hát az írt egy földrajzkönyvet a mi vidékünkéről. Jobbat én azóta se tudok annál a könyvnél. Pedig akkor még nem beszéltek vajdasági magyarságról. A népdalokból is van egy gyűjtemény, csak művészi példákban vagyunk szegények. De remélhetőleg megcsinálja magát a vajdasági magyar irodalom és képzőművészet is. Nem mintha eddig nem lett volna, de abból a szempontból, ahogyan népi hagyományaink az itteni nép egyénisége, életformája, helyzete, szokásai, nyelvjárása, viselete és egész lelkivilága megkívánta volna, nem volt vajdasági.

Ha már a nyelvjárást említettük, tartsunk egy kis szünetet, hiszen bizonyos fokig maga a nyelv is kulturális emlék. Csakhogy nem halott, hanem élő és állandóan fejlődő és változó szellemi eszközünk, mely nélkül éppúgy nem tudnánk megenni, mint a levegő nélkül. Magyarok vagyunk, magyar szóra tanított bennünket az édesanyánk, s ez »nem bűn, nem erény«, hanem adottság. Van egy általános, egyetemes magyar nyelv, irodalmi nyelvnek nevezik, mely mindenki számára, aki magyarul beszél és gondolkodik, érthető, hiszen az övé. A nyelvjáráshoz azonban már helyi emlékek tapadnak. A vojlovicai, a horgosi, a kupuszinai nyelv-

járás tele van ilyen emlékekkel. Nemcsak a viseletüket, szokásaikat hozták magukkal erre a vidékre, hanem nyelvük izeit, zamatát, fordultosságát és külön szavakat is. Milyen érdekes munka lenne, ha ezeket a nyelvjárásokat is feljegyeznénk! Talán egy ilyen mozgalom magával hozná mindennapi nyelvünk nagyobb megbecsülését is. Mert amíg mi kulturális emlékeink után kutatunk, vajdasági magyar irodalmat és művészetet próbálunk csinálni, addig talán észre se vesszük, hogy romlik a nyelvünk az utcán, a társaságokban, munkahelyeken, az újságokban, sőt az iskolákban is. Multkor együtt utaztam egy fiatal magyar tanítóval. Okos embernek mutatkozott, igyekvőnek, olvasottnak, tájékozottnak, aki éppen a belgrádi francia kiállításról jött, Matisse és Bonnard képeiről beszélt és ilyeneket mondott: »Ha reálan állítjuk föl a művészet problematikáját...«

A mi dolgunk figyelmeztetni az embereket, akik minden reggel megfésülködnek, kitisztítják a cipőjüket, hogy az anyanyelvet is ápolni kell, kifésülni belőle az idegen szavak bógáncsait, kifényesíteni, rendszerben tartani, hiszen ha tiszta a cipő, rendszeretünket, a lompos beszéd műveletlenségünket bizonyítja.

Kulturális emlékeink nyilvántartását egyébként nem mi kezdjük el, hanem legfeljebb folytatjuk. A kereken hetven esztendővel ezelőtt megalakult Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat alapos munkát végzett ezen a téren. 1885-től 1919-ig évkönyvet adott ki, melyben történelmi, néprajzi, régészeti és kultúrpolitikai szempontból igyekezett feltárni vidékünk és népünk multját. Bánátban tudtommal nem volt ilyen társulat, ott M'ekker Bódog, szegény, maga csinálta meg a verseci múzeumot. Nekünk azonban itt olyan embereink voltak, mint Margalits Ede, aki szerb és horvát írók műveit fordította, szótárt szerkesztett, összeállította a legnagyobb magyar közmondásgyűjteményt, s aki hosszú időn át volt a budapesti szerb-horvát tanszék professzora. Aztán Iványi István szabadkai könyvtáros és Grosschmid Gábor, akik fáradhatatlan szorgalommal kutatták a levéltárakat s folytattak, ha nem is rendszeres, de igen sokoldalú oknyomozó történelmi munkát. Ebben a társulatban dolgozott Erdőhelyi Menyhért, aki történelmi munkásságát csak Újvidékre és annak környékére korlátozta, itt kezdett el a 48-as magyar szabadságharccal foglalkozni Dr. Thim József apatini orvos, hogy egész életét annak szentelje és végül késő öregségére megírhatta a magyar történetírás legtárgyilagosabb művét 1848—49 viharos eseményeiről. Itt kezdte meg működését az első vajdasági etnográfus, Bellosits Bálint és Gubitza Kálmán, aki ennek a vidéknek legképzettebb archeológusa lett. S végül itt élt és él még ma is Dr. Frey Imre az európai híru numizmatikus, aki a társulat Benjáminka volt, s akinek ritkaértékü magánmúzeumát állami felügyelet alá helyezték.

Ki tudná felsorolni a többieket, akik lelkesedésüket, tudásukat és ügyszeretetüket mind a társulat szolgálatába állították, s akiknek munkássága ma már nemcsak emlék, hanem példa és útmutatás is.

S ha már vidékünk magyar jeleiséről szólunk, lehet'én meg nem említeni azokat, akik erről a vidékről elszármaztak: az adai Szarvas Gábort, aki megteremtette a magyar nyelvészet tudományát, Telcs Edét a szobrászt, Gaál Ferenc és Lányi Ernő zeneszerzőket, Schweidel Józsefet, a tizenhárom aradi vértanú egyikét, Kiss Józsefet, a zseniális csatorna-építőt. Mindegyikük külön-külön megérdemelné, hogy életüket és munkásságukat részletesebben ismertessük, hiszen ezzel Vajdaság magyar művelődéstörténetét íránk meg.

De ne higgyük ám, hogy a vajdasági magyar irodalomnak nem voltak meg az előfutárai már több mint száz évvel ezelőtt is. Szabadkán 1840 szeptember 18-án megalakult »Nemzeti Nyelven Munkálkodó Társulat«, mely mai szemmel nézve inkább önképzőkörnek látszik, amelynek tagjai azonban szabadelvűek voltak s az irodalom művelését tűzték ki célul maguk elé. A társulat krónikása így ír a nemes mozgalomról és azokról az okokról, mely őket az irodalom szolgálatába állította:

»Azon időben a magyar ifjúság legnagyobb része kicsinyes, izetlen élvek közt unta, dőzsölte át nemesebb foglalkozásoktól távol leélt éveit. Ló, bor, kártya és billiárd volt az ifjúság éltető eleme, foglalkozási köre a garázda verekedés, hol egymás fején edzé karjait a legközelebbi tisztújítást megelőző korteskedés küzdelmeihez. Az idő súlyos nyomú kereke ezreken át gördült anélkül, hogy idősebb korára csak egy szép, léleknesesítő tett emlékül szolgálhatna is... A szomszédos lengyel nemzet leigázott földjéről szélvihar átsodorta bús rabság tudata, fensőbb akarat által irántunk rokonszenvező lelkeinkből kitiltott részvét, önnemzetünk ifjúsága szomorú jövőt sejtető tespedése, lázas szervezkedésre inte néhány ifjút... A helyes cselekvésig az önművelés egyedüli nyitott út volt. Az önművelés tere volt egyedül szabad, a legkevésbé korlátolt a magyar ifjúság részére. Azon tudattal léptünk e térre, hogy menten minden mellékérdektől, ifjú nyers erőt, ernyedetlen gyakorlat által izmosítani, de egyúttal csinosítani is fogjuk. Jelszavunk volt az önművelés vágya s közel vagy távol jövőben érvényesíthető munkásság.«

E megkésett szabadkai jakobinusok társulata nagyobb művet nem hozott ugyan napvilágra, de háromhavonként gyűlést tartott, mindenki benyújtotta a maga dolgozatát, s »a jobban kiemeltek felolvastattak és a társulat évkönyvébe vezettettek be«.

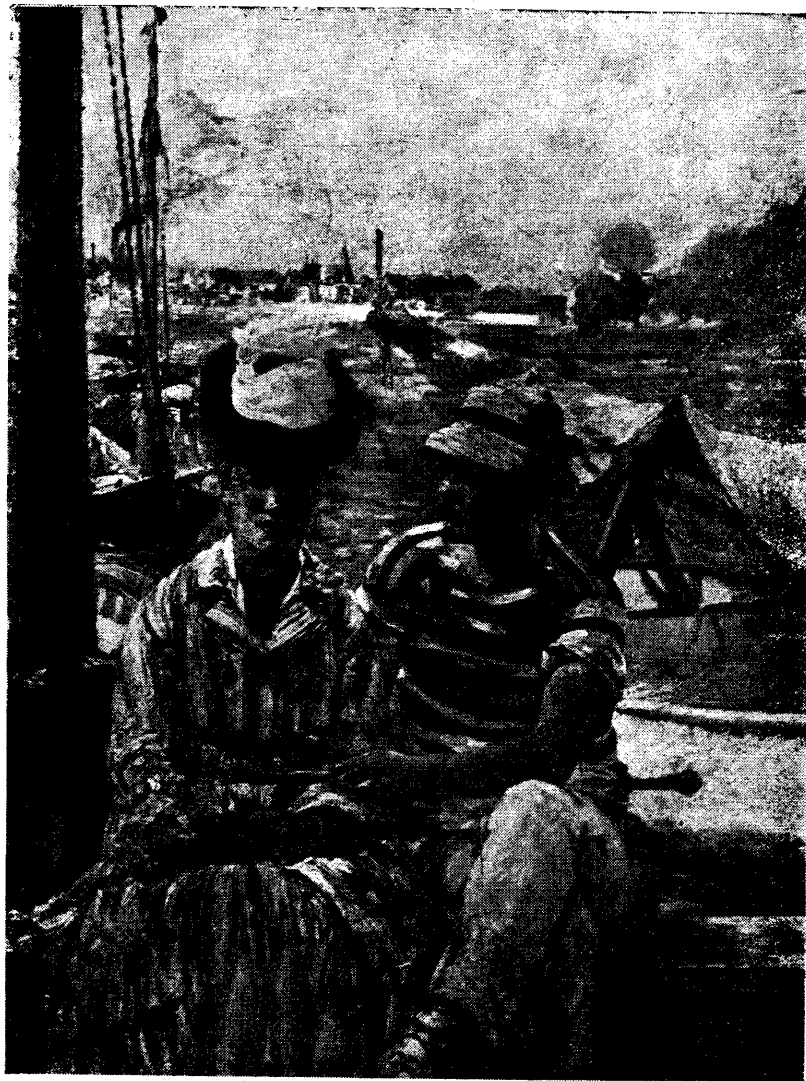
A társulatban »legkedvesebb volt a lyraköltői babér, erre csaknem mind pályáztak. Első a versenyzők közt a legtöbb esetben Meznert József volt, mivel is vice-Petőfinek neveztetett...« Volt közöttük »szónok, elbeszélő és kritikus is.« »A társulat szerényül hátravonult, de mégis legtehetségesebb tagja Antunovics József volt a legfélelmesebb bíráló. Őt a többiek fölé emelte magas olvasottsága, széleskörű ösmerete az idegen irodalmak remekei közt, feljogosíták vezérül lépni fel. Tette is, de csak a következőképp. Minden tekintetben nagy reformátor volt a kis körben. Őt csak olyannak tekinték, ki megosztja szellemi kincseit. Antunovics József sürgette folyton a gondolat eredetiségét; ostorozta kérlelhetetlenül a lanyha munkást, ki kevés gondot és szorgalmat fejt ki az eszme feldolgozásánál. Főleg üdvös eredménnyel hatott hideg itészi modora. Kitiltá a költészet teréről az ott meghonósodott alszerű tárgyakat s kifejezéseket«...

Hogy mi lett a társulattal!? Hát »a kellő érdeklődés hiányában feloszlatott, illetve a Nemzeti Casinoba olvasztatott«.

A századforduló idején még egy ilyen irodalmi társaság működött Bácskában. De annak tagjai már nemcsak felolvasásokban élték ki magukat, írásaik az itteni lapokban jelentek meg, sőt könyvalakban is. Milkó Izidor is közéjük tartozott és a színes útleírások szerzője; Vértesi Károly, aztán az elbeszélők: Révész Ernő, Trencsényi Károly s a költők: Dömötör Pál, Latinovics Stanci, Engländer Rezső és Janda Matild.

Hát így keveredett a tudományos rendszerező munka a művészi alkotással és a dilettantizmussal. Ez a hely nem alkalmas arra, hogy különváltsuk azt ami érték volt attól, ami megérdemli a jótékony feledést. Ezt a munkát máskor és másutt kell majd elvégeznünk. De így nagyjából talán mégis megfeleltem a feladatnak.

Kulturális emlékek! Az ember önkéntelenül a Halotti Beszédre gondol: »Latiatok feleim zümtükkel mik vogmuk, isa pur es homuv vogmuk«. Nem voltak por és hamu csupán! Művelődési mozgalmak voltak, irodalmi társaságaik, ahol a kicsik mellett igazán figyelemreméltó szellemeket is találunk, s végül mindettől függetlenül a magyar falvak népe is megcsinálta a maga népi kultúráját a népdalokban, mesékben és mondákban, a népi táncokban, szokásokban, díszítő készségeben és ennél szebb, nagyobb megbecsülésre váró magyar kulturális emlékeket talán ne is keressünk. Csak legyen megfelelő hitünk, lelkesedésünk és erőnk, hogy belőle építsük a vajdasági magyar kulturális jövődőt népünknek s az utánunk következő boldog magyar nemzedéknek.

Edouard Manet: Argenteuil

ACS KÁROLY:

Két vers

HATÁROZATLAN SZERELEMHÍVÁS

Nehéz egy ilyen énfajta csúf legénynek,
aki elől az asszonyszemek kitérnek.
Én azért mégis jól tartom magam:
búsuljon, kinek csak egy élete van.

Én száz alakban játszom az álom-tolvajt,
mégsem elég ok ahhoz, hogy ne lakoljak
ez a félig-bűn és félig-erény.
Mindenki vagyok, de önmagamnak: én.

Engem agyag, tér és forgács idő gátol,
hogy legyek magam alulról mérni bátor,
mint játékkukban komoly gyerekek.
Az én dolgom ennél több és kevesebb.

Nem játszhatok el verssel, se szerelemmel,
csak settengek és sűnyok, s mint aki nem mer
magáért szólni, magam perelem.
Pedig kell a vers és kell a szerelem.

Ha mámat élném s nem az álmokat lopnám,
és tükre lennék annak, ki mosolyog rám,
és lennék egy az egyetlen helyett,
— nemzeni nem félnék földi gyereket,

hogy legyen, aki majd egyszer eltemessen...
Ki engem szeret, nagyon-nagyon szeressen,
mert én nagyon nem szeretem magam,
de nem akarok halni haszontalan.

K É Z

Nagy a kéz titka,
amint mozdul, hogy intsen,
vagy megáll a kilincsen,
mielőtt benyitna.

Öt ujj, öt furfang,
s öt buta ügyetlenség.
Barátnál boldog vendég,
s egymagába bús rab.

Tudok-e kérni?
Tudok-e szépen adni?
Okólként odacsapni,
és lenni tenyérnyi?

Kezemet nézem:
az oldalamnál fekszik,
s a halálnál is messzibb.
Enyém és mégsem:

annyi a titka,
ha idegenné horgad,
kicsit vár, majd kopogtat,
s az ajtót kinyitja.

Edouard Manet. Ebéd a szabadban.

SZIRMAI KÁROLY:

Fogadás

A mezővároskörnyéki koldusok sóvárán lesték Udvainé hazaérkezését. Ezért csürcsavaros országútjárásaik közben többször is letértek az Udvai-birtok irányába. Mert ha ott lengett a karcsú, törtvörös kastélytorony ormán a zászló, Udvainé hazaérkezett. Nosza, lett ilyenkor sürgés-forgás az össze-vissza siserehadban. Csavargók rejtjeles írásaival a bokrok is szaporán üzengettek az országútjáróknak. A hirre még a sokesztendő posztjukat őrző városi koldusok is megmozdultak. S ha rossz idő, fergeteg nem akasztotta őket, mankójukat fogva, ők is kívánszorgtak a szombatreggeli alamizsnaosztásra.

A koldusok rendszeres segélyezését még Udvainé anyja kezdte el. Részben belső szükségéretből, részben dacos válaszkép néhány társaságbeli hölgy nagy hírveréssel beharangozott »krajcáros« jótékonykodására.

A vagyonos családba nősült, akkor még délceg Udvainak azonban sehogysem volt inyére a »költséges patrónuskodás«. Többször megkísérelte hát, hogy feleségét meggyőzze és lebeszélje. De Udvainé hajthatatlan maradt.

— Anyám is így csinálta, apám se kifogásolta — válaszolta keresztbefont karral, urára nézve. — A vagyon különben is jótékonykodásra kötelez. Akinek van, annak adnia is kell. Vagyonunk arányában, valójában többet kellene áldoznunk. Ezt sajnáljátok, de amit kártyára, cigányra, lóversenyre költötök, nem — vágta el férje szavait, kedvteléseire célozva, melyeket tapintatból nem kifogásolt, de amelyeknek okos előrelátással mértéket szabott.

Szivarovza ide-oda járkáló urának végre is nem volt mit tennie, mint passziói kedvéért elhallgatnia. De elenszenve a költséges jótékonykodás iránt sohasem szűnt meg. Mintahogy pillanatra sem hitt abban, hogy feleségének sikerült megváltoztatnia, jobbá tennie az országútjáró népséget. Akárkivel fogadott volna, hogy bármely pillanatban kiugratja belőlük az egymásra fenekedő emberi bestiát. Am bármiként is vélekedett, felesége, ez a magas, sovány, nem szép, de lelkesen lobogó, ibolyakékszemű asszony mégis rendet teremtett a koldusok közt. A nélkül, hogy kiabált vagy lamentált volna, pusztán szép szóval, elhatározásához hajthatatlanul ragaszkodó, finom, asszonyi erélyével. Csendes pirongatás volt a legnagyobb büntetés, mert nem akart senkinek lelkében tüskét hagyni. Gondviseltjeit mégis rászoktatta, hogy osztás közben ne zajongjanak, ne taszigálják egymást, s ne kapjanak hajba valamely ruhadarabon, ha egyiküknek nem jutott, mert a következő héten az kerül sorra.

S hogy senkit se érjen megrövidítés, hacsak nem volt beteg, a kiosztást maga látta el. Csupán szobalánya segédkezett néki. Egy szép, meleghangú, hosszúpillás, bársonyos szemű, barnahajú lány, Annus. Udvayné nagyon szerette ezt a csendes, tiszta, ragaszkodó teremtet. Olyannyira, hogy betegsége alatt a segélyosztással őt bizta meg. Urát sohasem. Nagyon jól tudta, miért.

A segélykiosztás különben a rendszerint üres, hosszú, napszámkifizetési irodában folyt le. Udvayné, Annus kíséretében, többnyire kilenc előtt érkezett. Miután letelepedett a ráccsal védett, tolóreteszkes kifizetési ablakhoz, s pillantást vetett a künn várakozó koldusokra, csendesen odaszólt a leányhoz:

— Elkezdhetjük.

Erre Annus letette a szomszédos asztalkára a páncélos kazettát, kinyitotta s a keskeny papírzacskókba csomagolt pénzt szép sorjában kirakta, Udvayné kezeügyébe.

Mindenki egyformán kapott, és annyit, hogy a következő szombatiig meg tudott belőle élni. Akkor is, ha máshonnan nem csurrant, nem csöppent.

Negyedévenkint volt ruhaosztás is. Ruhaneműt azonban csak az kapott, akinek tényleg szüksége volt rá. Arra rászoruló egyszerre többfelét is, sölöslegesen: senki. Annus ilyenkor nyalábszámra cipelte be a hosszú, fehérre sűrölt asztalra a különféle holmit. Selejteset is, de leginkább újat. Egyszerűt, tartósat, országútravalót. Udvayné nyilvántartási könyvecskéjébe pontosan feljegyezte, kinek mit adott. Ilymódon nemcsak önmagát ellenőrizte, hanem koldusait is. Azonnal észrevette, ha valaki a kapott holmit eladta, elitta, elkótyavetyélte. Az illetőt azonban nem szidta meg, csak csendes szemrehányással, kérdőre vonta. S mikor a kérdezett nem válaszolt, vagy valami hazugsággal igyekezett kibújni, csendesen megjegyezte.

— S most jobb, hogy csak akkor kaphat másikat, ha a többiek már valamennyien hozzájutottak?

És máris szólította a következőt.

Mindenkit személyesen ismert, mintahogy azt is tudta, kit juttatott az országútra saját könnyelműsége, kit mások gonoszsága vagy a társadalom. Beszédesebb hangulatában mosolyogva emlékezett meg kedvenc »állástalanjai«-ról.

Ha megjött a tél, igyekezett más módon is segíteni gondviseltjein. Ilyenkor mozgósította a konyhát, s fehér-zománcos vödörökben meleg tejet, kávé és teát osztatott ki, kenyérrel, füstölthússal és szalonnával, úgyhogy magukkal is vihettek.

Amikor Udvayné egyszer ilyen időben megbetegedett, teendőit ismét Annus látta el. De alighogy elrendezkedett, szélesre tárult a folyosó felőli irodaajtó, s deres városi bundájában, másnaposan, sárgászöld szemében furcsán villanó fénnel, belépett szálfagyenesen a szikár, keményarcú, hatvanötéves Udvay. Egy barátja jött vele, valamivel testesebb nálánál, s barátságosabb, rokonszenvesebb arcú.

Annus, érkezükre, riadtan pillantott fel. S mikor látta, hogy feléje tartanak, leszegte fejét, s hirtelenében nem tudta, mitévő legyen. Egyik pillanatban elsápadt, a másikban elpirult, majd idegesen babrálni kezdett a sorbarakott pénzeszacskókkal, hogy csak ne kelljen felnéznie. Félt, megijedt, mert Udvay sohasem zavarta őket, s amit félfüllel hallott felőle, éppenséggel nem volt megnyugtató. Miért jöhetett vajjon? — tépelődött. — Mit akar, mit kereshet itten? S éppen olyankor, mikor úr-

nője is beteg. Nem, ez sehogyan sincs jól, ebből biztosan valami baj lesz — érezte. Lábai reszkettek, de a gunyoros férfi előtt igyekezett zavarát leplezni.

— Hát látod, barátom — hallotta egyszerre megszólalni, mert még mindig nem mert felnézni — ez itt feleségem kedvence és helyettese. Úgye szép leány? — fordult kérdésével barátjához, mire Annus arcát bíborhullám lepte el, de ahogy róla beszélt, s ahogy a kérdést feltette, kiérezte a bántó leereszkedést, a semmibevevést, mintha csak azt mondta volna: ugyan mit félsz, mit riadozol, kellesz is te nékem, különben is feleségem tabuja vagy. De mindezen nem ért rá tovább gondolkodni, mert Udvas odaért hozzá, majd az ablakhoz lépett, s karját kinyújtva, kimutatott a havas járdán felsorakozottan várakozó koldusokra.

— Nos, itt láthatod, barátom, feleségem pártfogoltjait. Nézd, mennyien vannak, s milyen jól idomítottak, olyan szelídek, jámborak, mint a birkák, még úgy is pislognak felénk bámészan, bambán, csak még a buta kosorr hiányzik arcukból. S ez — ahogy hallhattad — mind-mind feleségem érdeme, Udvasnéé, az áldott, jóságos nagyasszonyé.

— De miért bántod feleségedet? — róttá meg barátja. — Igazán nem érdemli meg tőled.

— Én? Haha, eszem ágában sincs. Csak mások szavait ismétlem, jó ismerőseinkét, irigyeiét, bár igazán nem tudom, mi van azon irigyelni-való, ha valaki annyi pénzt áldoz haszontalanul másokra. Dehát nem ezért jöttünk, hanem, hogy határozzunk. — Íme hát itt vagy, körülnézhetted, láthattad a koldusokat, kérdem hát: állod-e még a fogadást, mert én még álom, most is azt mondom, hogy ezek az emberek mit sem változtak, ugyanazok, akik voltak, minden egyéb csak látszat, lekenyerezett meghunyászkodás. Felelj hát, válaszolj!

— Állom. Én még hiszek az emberi jóságban, hiszek az emberi jószág másokra gyakorolt hatásában.

— Akkor hát lássuk!

S benyúlva kabátja belső zsebébe, kivett egy bankókat tartalmazó pénztárcát.

— Egyszer én is áldozatot hozok a »Jótekonyság« oltárára — jegyezte meg cinikusan — hiszen úgys te fizeted. — Gyere, nézd.

S ezzel félrerántva a tolóretesz ablakot, kihajította az erszényt, úgyhogy az szétnyílván, s néhány bankót kihullajtva, kitárt fekete mádarszárnyként ráesett aóra.

— Itt van, fogjátok! — kiabált oda a koldusoknak.

De azok dermedten megigézve csak álltak, s egyikük sem tudott megmozdulni. Mikor végre gondolkodni kezdtek, akkor sem tudták elhinni, hogy az odahajított pénztárca csakugyan az övéké. Nem, ez nem lehet igaz, ez nem lehet valóság, az uraság csak tréfát űz velük, csunya, lelketlen, megalázó tréfát, hogy a végén jót mulasson, nagyot nevessen rajtuk, hogy beugratta, bolonddá tette őket.

A vendég játszi mosollyal nézte barátja bosszankodását.

— Nos — jegyezte meg — úgy látszik, mégis én nyerem meg a fogadást.

— Szó sincsen róla — válaszolta Udvas. — Jobban ismerem én őket, mindjárt meglátod.

— Nos, mi lesz? — süvített oda a hangja. — Vagy talán senkinek se kell a pénz?

Erre néhányan megmozdultak, egy rezessorru, notórius iszákos rava-szul hunyorogva ki is lépett és bártortalanul megkérdezte:

— De csakugyan a mienk lesz, kérem?

— Hát mi másért hajítottam volna oda? Talán, hogy négykézláb mászkálva én szedjem fel? — Ugorjatok, rajta!

Erre, mintha kirobbant volna a végsőkig felajzott várakozás, egyszerre felbomlott a sor, egyszerre felbomlott a rend, s a többség kirobbant kiabálással, egymást lökdösve, gyomrozva, taposva, odarontott a hóban heverő pénzhez. Mindegyik meg akarta előzni a másikat, rátegyerelni az erszényre, bankókra, egész teste súlyával ráfeküdni, — s köromszakadtáig tartani, védeni, nem törődve, hogy hátát térdek döngetik, hogy fejét le akarják szaggatni, hogy karját ki akarják tépni, hogy fülét őrzöngve marcangolják, még nyomorult életét is kockára téve, feláldozva a Mammonért, hátha mégis sikerül, végre! Bomlottan rohanó emberek hullottak egymásra, s' alig tíz perccel később már nem lehetett más látni, mint egy kígyóyszerűen összefonódott, sokkezű, sokfejtű, vonagló, hempergő, kapálódzó, egymást szagató embergombolyagot, melyből néha egy botfej vagy mankó nyúlt ki, s hangos reccsenéssel zúzott be egy tar koponyát, mire valaki hangtalanul levált, piros vérrrel áztatva meg a ledöngölt, letaposott szűzhavat.

Udvey keresztbefont karral állt az ablaknál, s kaján kárörömmel nézte a polipkarú embergombolyagot.

— Látod, barátom — szólt hátra — ezek még a hiénáknál is rosszabbak. Most mutatkoznak meg igazi mivoltukban.

— De nem valamennyien — válaszolta amaz a látványtól eltelt viszolygással — csak a salakja, söpredéke, amazok ott heten-nyolcan, tiszták, fehérek — ők nem rohantak oda a többivel, s elfordultak, mert irtóznak a látványtól, tehát a fogadást csak részben nyerted meg. De én sem tudom már tovább nézni — folytatta — elég volt! Nem így gondoltam, nem így képzeltem — tudom, hogy én is hibás vagyok, de te még inkább, — kár, hogy fogadtam, kár, hogy engedtem unszolásodnak, nem lett volna szabad megtennem — s csodálkozom, hogy te még mindig élvezni tudod ezt a fürtelességet, amikor az lenne most a kötelességünk, hogy közbelépünk és segítsünk a pénzzel és vérral megmételtyezett eszeveszetteknek... Gyerünk, kérlek — fogta meg barátja karját — Gyere! — unszolta újra. — Nézd, ez a leány is, minő sápadt és hogy reszket — gyere, ha mondom, és maga is jöjjön velünk kisaszszony — fordult hozzá, mikor egyszerre nesztelenül kinyílt a szembenlevő ajtó, s barna keretébe fogva, megjelent meleg köpenyében, magasan, fehéren, okosságot sugárzó, világító arcával Udwayné.

— Mi történt itt? — kérdezte csendesen.

Azok meglepődve fordultak hátra. Ezt nem várták, erre nem számítottak, még ez is!

Végre megszólalt Udvey, miután közben rágyújtott szivarjára, hanyag közömbösséggel.

— Összeverekedtek védeneid egy kihajított pénztárcán.

— Ami bizonyára a tiéd volt.

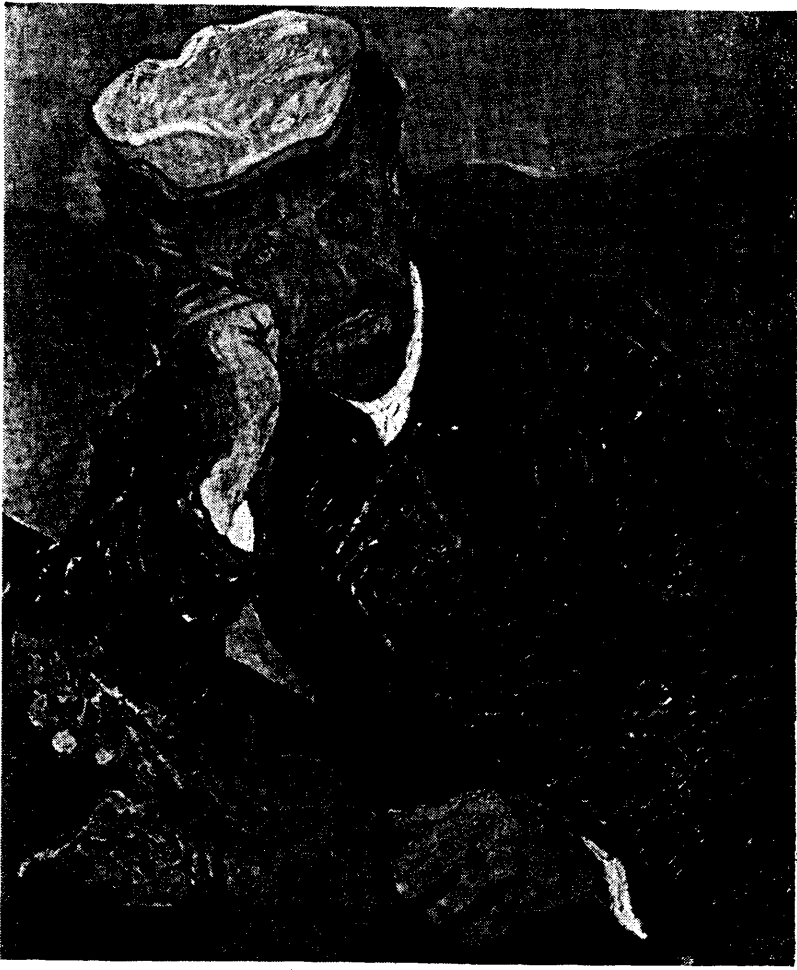
— Bűnbánóan bevallom, az enyém.

— Csak néked támadhatott ilyen ötleted. S hogy ez mire vezetett, ott van, gyönyörködhetsz benne — mutatott ki kezével az egymást marcangolókra. — Gyerünk, Annus — szólt a leányhoz, miután fejével biccentve elkészönt a vendégtől. S még menetközben intézkedett, hogy a személyzet a koldusokat válassza szét, s a sebesülteket szállítsa be a betegszobába.

— A kocsi pedig menjen orvosért — rendelkezett — úgy hallom, súlyos sebesült is van.

Azután visszatért szobájába, leereszkedett karosszékébe, s összekulcsolva kezeit, a semmibe révedt.

Úgy érezte, egyszerre üres, sivár lett az élete, valami levált, leszakadt róla, ami szép volt, jó volt, de ami talán csak szintén önámítás volt, mákony, narkotikum, mint annyi sok egyéb az életben, mely nélkül azonban mégsem lehetett volna kibírni, elviselni a számtalan megpróbáltatást. De a végső dolgok szempontjából semmi se fontos, még az se, hogy urának sikerült egyetlen ötletével szétrombolnia, a felszines társaság előtt nevetségessé tennie kicsiny, de szívéhez nőtt életművét, melynek szertegurult cserepeit most, messzi vándorútra készülőben, oly nehéz lesz újra a türelem, a részvét és szeretet habarcsával összeragasztania.

Vincent Van Gogh: Dr. Gachet portréja

LATAK ISTVÁN:

Régi, szép honom

Nap tűz vígan lenge jegenyékre,
Sudár lombjuk jelet ír az égre,
Kikelet jelét róják most sorba,
S finom pihéjük szórják a porba.

Rigó füttyög és harkály kopácsol,
Mégis most halkan pihen a távol,
A gát kövesútján kocsi se jár,
Kövéren hízik a büszke határ.

A föld smaragdhaját a szél tépi,
Kontyos nagy fák bóongatnak néki,
Bolond szél, esőt hoz, vizet áraszt,
Lustát altat, serényet meg fáraszt.

Imádságos szép táj, bölcsöm he'ye,
Tavasza a nyárért birkózik vele,
Zöld búzáját szókíti, aszalja,
Míg itt harsog a folyó haragja.

A folyó ágya széles, nyugtalan,
Benne duzzadó, szőke teste van.
Fodros habok csipkézik vánkosát,
Rajta halászcsonak lassan vádol át.

Fölbödül most egy fürge kis hajó,
Zászlaját lengeti messze: hahó!
Kéményfüstjét a szél bodorítja,
A folyón sebet tép sebes útja.

Téglát visz, szenet hoz, uszályt cipel,
Zsongó hullám taraját veri el.
Könnyen hágja át a mérföldeket,
Míg én a parton lassan lépkedek.

Lent a mélyben zúgó, sárgálló víz
Sodor faágot, szennyes habot visz,
Zuhog, viharzik, vadul földagad,
Tavaszi lázas, táncos forgatag.

Hiszem mindazt, amit csak hinni szép,
Ajkam e föld dalait hinti szét,
Szeretem melán régi szép honom,
S vándorlok fönt a néma partokon.

(Ada)

LUKÁCS GYULA:

Sinek mentén

A pionír vasút állomásán nevető gyermekcsereg csillogó szemmel bámulta a pihenő szerelvényt. A vagon sor két oldalán kézzubonyos apró kalauzok vigyáztak, hogy a vidám érdeklődők közül senki ne kerüljön a sínparra, mert ezek, — mivel teljesen a magukénak tekintették a vasutat, — nagy hajlandóságot mutattak arra, hogy boldogan körüljárják, végigtapogassák, még a komoly lökhárító acéltárcsáit is.

A mozdony éppen az előbb dübörgött el előttük, hogy szénrel meg rakodva és vízzel feltöltve elinduljon új útjára. Serény tempója a szerelvény előtt mintha lelassult volna, s ahogy a löktárcsa tányérjai összeértek, a féktuskók gőzserkentette akarata rászorult a kerekek abroncsaira. Mindenki tekintete oda irányult, ahol a pionír belépett az ütközők közé, hogy beakassza a kapcsot a szolgálatkész vonóhorogba és összehúzza a gőzvezeték gumicsöveit.

A következő percben az érdeklődés a pöfékelő mozdonyról a sinek között sürgölődő kis vizsgálólakatos munkájára terelődött. A mozdony megtette a magáét. Nyugodtan lihegett és türelmesen várta az indulási parancsot. Szűk kis ablakán most egy fej jelent meg és melegtinketű szempárral mosolygott le az utasok türelmetlenségébe. Levette sapkáját és jóleső érzéssel tűrte, hogy a lomha nyári fuvallat letörölje homlokáról a csillogó verejtékcseppeket. Tekintete az állomás komoly homlokójára tévedt, majd megnézte a menetrendet. Megnyugvással állapította meg, hogy jól érkezett a szenelésből. Az indulásig még teljes tizenöt perce van, így nyugodtan körüljárhatja a gépet, vagyis eleget tehet ellenőrzési kötelességének.

Gyapotgöngyöleget vett elő, s inkább szokásból, mint szükségből betörölte tenyerét a fehér pamukba. Kinyitotta az ajtót és lesiklott a lépcsőkön. Mielőtt a hengerek felé indult volna, felszólt a maszatos-képzű fűtőnek:

— Tartsd a nyomást tizenkettőn. Én lejöttem, hogy meghúzzam a tömítő szeleccéket. Az úton úgy láttam, hogy itt szökik a gőz...

Nagy figyelemmel látott munkához. Óvatosan nyúlt kulcsával a csavaranyákhoz, szigorúan ügyelve arra, hogy körülbelül ugyanannyit fordítson rajtuk mind az egyik, mind a másik oldalon. Utána megtapogatta az önműködő kenőszekrény felületét, majd rátette kezét a henger síma oldalára.

Kellemetlen torokhang zavarta meg munkájában:

— Talán azt akarod tudni, milyen meleg a cilindered? No, mondhatom, jó mozdonyvezető vagy. Álló gőzgép hengerét félted a túlmelegedéstől.

Gábor a gúnyolódó hang irányába fordult. — Hogy kerül ez az izgága ember ebbe az ünneplő tömegbe? — A fölényes lekicsinylés olyan váratlanul érte, hogy az első pillanában azt sem tudta, mit válaszoljon. Kereste a szavakat:

— Nem a melegedés miatt símogatom — mondotta, miközben nyugodtan nézett a nadrágzsebbe süllyesztett kezű vigyorgóra... Csak úgy... Szeretek vele foglalkozni. — Mert az enyém... Mindenki szereti azt, amit gondjaira bíztak...

— Aztán értesz te valamit ehhez a géphez?

— Bizonyosan értek, ha rám merték bízni.

— Csak szeretnél édes öcsém. Én húsz évig voltam mozdonyvezető, mégsem kérkedek úgy a szaktudásommal, mint te... Pedig amikor még én tanultam ezt, egészen más volt az út a mozdonyig. Akkor ostoba szájhősködésből senki sem lehetett mozdonyvezető.

Gábor arcát előtötte a vér. — Voltaképpen miért bántja őt ez az ember? — Lenyelte, ami ezzel a kérdéssel a nyelvére tódult és szelíd hangon válaszolt:

— Nem mondom, hogy annyit értek hozzá, mint a húszéves mozdonyvezetők. Én most tanulom és hiszem, nem kell húsz évig várnom, hogy jó mozdonyvezető legyek belőlem.

Az idegen bántóan nevetett:

— Hol lesz a ti pionírvasúttok már húsz év múlva. Tönkre teszitek ti azt pár hónap alatt. Nem is tudom, hogy agyalhattak ki ilyesmit, hogy játékot csináljanak a vasútból és kölyköket állítsanak a szabályzók mellé?...

Gábor most szembefordult támadójával. Szemébe futott az indulat, már-már ott állt, hogy durván visszavág, de lefékezte magát. Fegyelmezett pionír volt, durva szavakkal nem adhatott hangot haragjának. Kissé remegett a hangja, amikor válaszolt:

— Aki bennünket ideállított, tudta mit csinál. A pionírvasút nem játék... Ezen megtanuljuk, hogy mi az a vasút és megismerjük a mozdonyt... Aztán, ha már megindulunk, akkor a messzi lakó gyermekeket visszük iskolába ezen a vonaton.

— No nézd csak!

— Igen! — fordult el tőle Gábor s már rá sem hederített: — Igen! Ha akarja tudni, mi mégis mozdonyvezetők leszünk!...

A forgalmi irodából kis fej jelent meg hivatalosan, és a szemafeor zöld táblája szabadra emelkedett. A kis utasok már időközben mind elhelyezkedtek a tiszta padokon, a pirossapkás lány, az állomás forgalmistája, kint állt a perronon és az óráját nézte. Gábor tekintete őt kereste, mert tudta, hogy a következő percben jelt kap az indulásra. Csak fél füllel hallotta, hogy az idegen még utána szólt:

— Sose lesz belőled mozdonyvezető, öcsém!... Soha! Érted? Később lesz még neked ez a nagyképűsködés, ha majd börtönlevegő fakít fehérre...

A pirossapkás lány magasba emelte a jelzőkorongot, indulni kellett. Gábor kinyitotta a hengercsapokat, majd meghúzta a szabályzó foggantyúját. A csapokon élesen prüszkölt a menekülőni igyekvő lecsapolt gőz...

Gábornak kellemetlenül csengtek fülében a becsmérő szavak. — Már hogy ő soha nem lesz mozdonyvezető?... Ki volt ez az ember és mit akart tőle? Hol találkozott már egyszer ezzel a kellemetlen torokhanggal?...

A szerelvény már teljes sebességgel futott az ezüstös síneken, amikor a fűtőnek feltűnt, hogy elmarad a mozdonyvezető megszokott dudorászása. Nem szólt neki egy szót sem, de befelé igen csodálkozott a szokatlan csendességén.

Gábor csak elmosódottan emlékezett gyermekkorára. Tudta, hogy atyja lakatos volt, s ha visszaidézte meséit, megtalálta azokban a vasutat, a mozdonyt a bakterházat. Az öregnek minden álma a mozdony volt, de valami oly elérhetetlen magasságban lebegett előtte, hogy sohasem tudott odáig eljutni.

— Amíg ez a banda tartja kezében a gyeplőket, semmi reményem se lehet a vizsgához, bár minden álmom a mozdony. — Szokta mondogatni.

Ha szülei ajándékkal kedveskedtek neki, az mindig egy-egy új mozdonyocskát jelentett Gábor számára. Néha fából, néha préselt vaslemezről, amelyeket ő azután zsinegre kötött és szaladozott velük az udvaron. Olyan játékvonatot, amelynek oldalán ügyes fülecske jelezte a rugószerkezetet, soha sem kaphatott Gábor. Pedig a bazárok kirakataiban olyan játékvonatok is voltak, amelyek villanybakapcsolva felhúzás nélkül is futottak a síneken.

— Neked is veszek olyant, csak letegyem a vizsgát, — ígérte ézszer is édesapja. — Csak várni kell türelemmel, várni, várni...

Gábor várt is türelemmel, míg egy havasesős délutánon apjára is hiába várt. Jóval a szokásos érkezési idő után jött az egyik fűtőházi lakatos és súgott valamit az anyjának. Gábor észrevette, hogy anyjának könnybe lábadnak a szemei, de annakidején olyan gyakori volt a könny a külvárosokban, hogy talán nem is tulajdonítottak különösebb fontosságot neki. A távozó lakatos megsímogatta a fiúcska haját:

— Apád elutazott szolgálati útra. Lehet, hogy rövidesen visszatér. Fogadj szót és ne szomorítsd édesanyádat...

Múltak a napok, majd a hetek és Gábor rájött, hogy apját nem szabad hazavárnia. A következő nyáron iskolába adták és új problémák foglalták le a lelkét. Észre sem vette, hogy új ruhája éppen olyan anyagból készült, mint az a jól ismert fekete ruha, amelyet valamikor édesapja viselt. Jó, hogy fekete volt a színe. Amikor édesanyját is végigfektették a szentmihályován, mondták a szomszédok:

— Jó szimatja volt ennek a Teréznek. Előre megérezte, hogy fiának gyászruhát kell csináltatnia...

Az elhagyott, éhező gyermek kellemetlen lakó és jelenléte mindig terhes. Annyit még megtesz a könyörületes szívű házigazda, hogy az otthagytott és lefoglalt bútorok ellenértékeként pár napra ellássa egy-egy tányér levessel, de ekkora nagylelkűség nem tarthat örökké. Vona-
natra kell szépen szállni vele, megvárni, amíg az elringatja, s azután egyszerűen sorsára hagyni. Valaki majd csak megkönyörül rajta és magához veszi. Minél messzebbre esik az állomás, ahol leszállítják, annál biztosabb, hogy nem fog visszatérni.

Így került Gábor idegenbe, ismeretlen nyelvű emberek közé.

Aki hallotta Balkán szívét dobogni, az tudja, hogy talán sehol a világon nem szeretik úgy a gyermekeket, mint ezen a mindig félreismert földön. Gábor nem csavargott az utcákon sokáig árván. Pár napos vergődés után meleg fészekre talált egy vasúti blokkház öreg kezelőjének otthonában. Egyszer vizet hozatott vele, máskor dohányt, és az ismeret-
ségnek csakhamar az lett a vége, hogy magához vette a gyereket. — Is-

mét a sinek mellé került tehát. Anélkül, hogy különösebben észrevette volna a dolgok egybekapcsolódását, láthatatlanul épülni kezdett benne apjától örökölt mozdonyimádata. Minél inkább közeledtek a serdülő évek, annál világosabban állt előtte hivatásának útja: a vasút, a mozdony.

Alig volt kilenc esztendő, amikor ismét megváltozott körülvette a világ. A történelem vihara rászakadt Balkánra. A blokkházak széjjelmállottak, az állomásépületek leomlottak, a karcsú vasúti hidak gerincükben senki sem gondolt arra, hogy őt is magával vigye. Egyedül maradt széledtek. Egyesek beálltak az új gazda szolgálatába, másokat a temetők nyeltek el, viszont voltak közöttük olyanok is, — sokan, — akik behúzódtak Balkán temérdek harcot látott erdeibe és fegyvert akasztottak vállukra.

Gábor kicsi volt még fegyverforgatásra. Ezekben a zavaros napokban senki sem gondolt arra, hogy őt is magával vigye. Egyedül maradt ismét és csak/úgy találomra kódorgott az utcákon. Eljárt a gimnázium elé, és mindig akadt kis pajtás, aki megosztotta vele ozsonnáját. A diákokkák megszokták a fiút, ő pedig megszerette a komoly diákokat. Foglalkoztak vele, és Gábor értelmes agya kitűnően reagált az értelmes beszédre.

Egy napon katonák vették körül a gimnáziumot. Marcona szakasz vonult be a folyosókra, hogy elvezesse az épületből a hetedik és nyolcadik osztályt.

Gábor a lépcsőház sötét szögletébe húzódott és onnan figyelte ijedt szívvel, milyen sápadt az elragadott diákok arca. Nem mert előjönni, csak akkor, amikor a szakasz visszatért az ötödik és hatodik osztályért. Akkor is csak véletlenül. Vesztere tette. Egy marok galléron ragadta és belökte a sápadt gyerekek közé...

Ahogy a főutcán végigvonultak, úgy tűnt fel Gábornak, hogy az ablakok mögül sírás szűrődik ki. Végigmentek a hosszú úton, s ahogy a vasúti pályára értek, látta, hogy minden felől érkeznek szuronyok közé szorított néma csoportok és hangtalanul húzódnak a vagongyár betonkerítése felé. Az épségben maradt perronok hemzsegték a katonáktól. A fűtőház falán hatalmas plakát vészjósló fenyegetéssel:

— A Wermacht minden forradalmi jelenségre tömegkivégzéssel felel!

Gábor egyszerre megértette a néma menetelés célját. A megszállók beváltják fenyegetésüket, s itt ma tömegek kerülnek fegyvercsövek elé...!

A riadt csendet hatalmas detonáció tépte darabokra. A város déli részén valamit a levegőbe repítettek, és az erős légnyomás végigszaladt a pályaudvaron. Pár percre mindenki kikapcsolódott az eseményekből. A kísérők a földre vetették magukat...

A fiú nem habozott. A zavarnak ez az egyetlen perce élete megmenője lehet. Ebben a fejvesztettségben kisiklott a gyűrűből és a következő pillanatban el is tűnt a zöldruhás tömeg áradatában. — Vagy hatvan méterre tőle, mint valami mentsvár, pöfögött egy felfűtött mozdony. Csak hatvan lépés egerutat nyerjen, akkor megmenekül a tömegsírtól. Majd belefúrja magát a szénbe, mint valami eger és ott, a fekete gyémántok között, senki sem fogja keresni...

A zavar segítségére volt, senki sem figyelt fel a vézna fiúcskára és sikerült elérnie a mozdonyt. Lihegve kapaszkodott fel a konyhára, majd átsiklott a szénre...

Valaki belemarkolt a kabátjába és visszarántotta. Kehes torokhang hörgött a fülébe:

— Hová?

Gábor hangja rimánkodásba csuklott:

— Engedj. A szénbe igyekszek. A németek keresnek, meg akarnak ölni...

A szorítás nem engedett. Gábor kétségbeesve könyörgött:

— Megölnek. Nem értetted? Megölnek, ha ismét elfognak. Engedj a szénbe, ha van irgalom a szívedben!

A vasmarok a levegőbe emelte a fiúcskát. A sárga fogak közül undorító lehellet csapott az arcába:

— Megölnek ugye? Hát csak öljenek. Bizonyosan te is jelmondatókat firkáltál a falakra. Jól teszik, ha megölnek. Én nem rejtegetek partizán kölyköket!

A halálra rémült gyerek kezei könyörgésre kulcsolódtak, de hang nem jött ki torkán. A következő pillanatban nagy ívben röpült a súlylyesztő csatorna salakjába. Elvesztette eszméletét.

Makacs gépfegyverkattogás térítette magához. Tudta, honnan ered ez a gyilkos gépfegyvertűz és szíve a torkában dobogott.

Az est beálltával elhallgatott a zaj. A csillagtalán éjben holtradermedten virrasztott a városka. Kikapaszkodott a csatornából és kilopta magát a sinek közül. Kimarjult válla sajgott, nyakán megalvadt a vér. A vaksötétben megindult a folyó felé, amely felett, mint fenyegető viharfelhő, uralkodott erdőkkel borított hátával a Gócs. Oda kell jutnia. Azt suttogták a városban, hogy oda kell menni mindenkinek, aki harcolni akar a garázda megszállók ellen.

Ott gyűlt most össze ütöképes egységgé a szabadság-vágy.

Sajgó csontjai szörnyű látomásokkal kínozták. Állandóan látta a sárgafogú mozdonyvezetőt, hallotta kehes hangját és érezte, hogyan dobja a vérszomjas raziába. Ezt a bestiális arcot nem lehet elfeledni soha.

Hajnalodott, amikor a portyázó partizán őrség rátalált Gócs egyik cserjéjében. Arca fehér volt, ruhája tépett és vérfoltokkal teli. Az őrpapancsnak ráhajolt és mellére szorította fülét. A fiatal szív lassan, de életrehivatottan dobogott.

A leburnult fűvön barátságosan csillogott a dér...

A rohanó vonatocska serényen nyelte a közömbös kilométereket. Gábor hangtalanul állt a szabályzó foggantyúja mellett és viaskodott emlékeivel. A fűtő aggodalommal figyelte, de a mozdonyvezető nem lát-szott észrevenni társa baráti aggodalmát. Turkált emlékei között, kereste az időt és helyet, ahol találkozott már egyszer durva támadójával, a pionír vasút ellenségével. Gondolataiban futottak az esztendőök. Arca megmerevedett, mint a márvány, szemei előtt filmszerűen vonultak át az események. Hirtelen felszisszent. — Igen. Nyomon van:

Leomlott fűtőház a Morava partján. A vasúti pályán sápadt tömegek kegyetlen szuronyok között. Halálrémült gyerek fut a veszteglő mozdony felé, hogy elrejtse kis életét a szénbe...

...Szigorú arcú mozdonyvezető ragadja torkon és dörgi kehes hangon a fülébe:

— Megölnek? Csak öljenek. Én nem rejtegetek partizán kölyköket! —
...Gyülölettől izzó szemek, sárga fogak, undorító, borszagú lehel-
let! Megvan! Ez az! — Ez a gyilkos támadja most ádáz haraggal a pio-
nír vasutat...

A vonat befutott a zöld jelző alatt és Gábor elszámolt a mozdony-
nyal. Szabad volt, mehetett haza. Jóindulatú nyári zápor permetezett vé-
gig a pályatesten. Gábornak épen jól jött. Arcára friss derűt hoztak a
langyos esőcseppek. Nem zavarta már semmi, szíve nyugodt volt, akár
a tenger.

Tudta, hogy a pionírvasutat nem támadhatják mások, csak a nép el-
lenségei!

Claude Monet : Asszonyok a kertben

FEDERICO GARCIA LORCA:

Holdkóros ballada

Légy hát zöld, zöld, az légy,
zöld legyen a szél és az ág.
Tengeren hajó és halmon
a legelésző paripák.
Árnyéktól bevont dereka,
s verandán szíve tűnődő,
zöld testszíne, zöld hajfürtje,
szeme ezüst, hűvösödő.
Zöldnek akarlak, míg
a cigány-hold nótát kiver.
A dolgok érte vágyódnak,
velük szembe nézni nem mer.

Légy hát zöld, zöld, az légy,
halárnyként — dér! — csillagaid
suhanjának, meglelik tán
a hajnal vesztett útjait.
Dörzspapíros levelével
a fügefa szelet horzsol,
mint tolvajló, borzolt macska
sziszeg, a hegy lihegve szól.
Ámde ki jön? Milyen mesgyén?
A verandán méléz, eped.
Zöld testszíne, haja, álma
a keserű, mély tengerek.

»Pajtás, lovam kicserélném
házadért és majorodért.
Tükrödért adnám nyergemet,
tokos késém szőnyegedért.
A Cabra szorosból ide
nyargaltam, közben ontva vért.«

»Hidd, megtenném, ha lehetne
és a kunkat meg nem szegném.
De én megszüntem én lenni
és házam többé nem enyém.«

»Pajtás, meghalni vaságyban
szeretnék, tisztességtudón,
otthon, hol vászontakaró
fedne be végsőt álmodón.
Látod-e sebet, bordámtól
torkomig, álltól a mellig?«

»Háromszáz setétlő rózsza
fehér mellényt vérrel telít.
Oved körül a vér árad,
rossz illatú, akár a rém.
De én megszűntem én lenni
és házam többé nem enyém.«

Engedd ma éjjel legalább
a verandára léphessek.
Hadd láthassam a verandát.
setétben a zöld-fényeset.
Verandás hideg hold, ki lát
éjtől szült vízeséseket?
S erre a két társ felmászik
oda, hol a tornác eltér,
irányukat vér jelezi,
nyomába könnyek cseppje ér.
A bádogtetőn ezer szikra
sugárzott, míg ők remegtek.
És ezer üvegtamburin nap-
keltére sebet ejthetett.

Légy hát zöld, zöld, az légy,
zöld legyen a szél és az ág.
A szél susogott, ők ketten
útjukat így, úgy folvtatták.
Epe, ménta s bazsalikom
szájuk íze. Hol kedvesünk
pajtás, hol is az a leány,
ki nélkül bizony elveszünk?
Be gyakran várt rád, be gyakran,
várt, remélt és sóhajtozott.
Friss arccal, ében hajjal a
zöld verandán várakozott.

A tó felett a cigánylány
teste hintázik, zöld haja
és zöld teste, fagyos ezüst
tekintete, míg jégcsapja
a holdfénynek a víz felett
tartja, az éj bensőséges,
mint falusi tér, a nemzet-
örök ordítanak, részeges
hangjuk, a kaput döngetik,
átkozódásuk félelmes.
Légy hát zöld, zöld, az légy,
zöld legyen a szél és az ág.
Tengeren hajó és halmon
a legelésző paripák.

Fordította: Reményi József

TIN UJEVICS:

Medália

A nagyjelenségű, egyénhangú horvát író itt közölt versei költői fejlődésének első szakaszából, a kilencszázhuszas évek közepén megjelent kötetéből valók. Folyamatos és időrendbeli teljes bemutatása céljából újabb verseinek fordítását és közlését is tervbevéttük; erre egy későbbi számunkban kerül sor.

I.

Dobbanj kétségeiddel
az égő horizontra,
vívódó lelked vidd el
a forgó vérző frontra!
Lobbanjon lángos fáklyád,
hol éjfél ült az égre,
tűz jelszavakkal vágjál
a poshadt sötétségre!

*

Elég!

Hisz, ami nekem elég,
az nem sok talán? Jó Istenek
— Ó istenem, ennyit csak lehet? —
s néha csók, meg tiszta, kékes ég.
És semmi több nem kell énnekem.
Ha jó lenné! — ez minden vágyam —
egyszer megsímogatnál lágyan...
s öröme virulna életem.

V.

Versemben a mélység sötétje villog
és benne remeg sok bánatom, bajom.
A szó kirobbant a csöndből és csillog
az éjhomályban a rideg talajon.
Ha nem is vagyok költő, de szenvedek,
s nem lesz mivel két bús szemem befödjem,
amikor már megértnek engemet
és gyöngyszemmé szilárdul minden könnyem.
De értéket e kincsek csak úgy nyernek,
ha ez a pár sor kezedbe akad
s kalárisba fűzve — Te drága gyermek —
jajom kövével diszited nyakad.

XXI.

Éjjel láng tüzel homlokomon,
s lihegve birkózom a kéjjel...
Almaim parazsán álmodom...
— Ennyi szépség megöl az éjjel!

Éjfélután üzen a sírunk,
sikít a lelkünk és nincs dalunk ...
csak síri csöndben sírunk, sírunk
s a magányban meghalunk, meghalunk.

XXXI.

Tompa fájdalommal, mélyen sebzett szívvel,
törvornyas titkokkal lelkedet takarod,
borús homlokodon bús glóriás ívvel
ródd az ábránd utat Ujevics — te halott!
Halál a szerelmed, bárhová is ível,
halál az ételed, minden korty italod,
halál a te vágyad, bárhová is hív el,
halál a reményed, halál minden dalod.
Mit ér, ha csodákkal az eget eléred,
mit ér a vak ábránd, mit a nagy akarat?
Hiába ver szíved és lángol a véred,
mert lelked örökké bús, társtalan marad.
És elhagynak téged mámor, álom, ének,
mint a forró csókok kifáradt ajakad.

XXXVIII.

Fojtogat ma ez a felhős ég,
ez a borús téli délután.
Elégtek bennem a vágy-rózsák
s szél rázza régi, kopott ruhám.

Az úton tőlem hej! elmaradt
dal, költemény — sok-sok tört remény —
és álmaidra von bús falat
a szürke köd, mely hull, hull elém.

Jajos ridegség ez a puszta rom,
és semerre sincs kiút talán.
Nincs fényre virradó nappalom,
sem villámos, dörgő éjszakám.

Nincs bennem már se hit, se remény
mióta kivetett a világ,
csak álmodik szerelmem szegény,
mint egy csokor hervadó virág.

Ford. Somorja Sándor

Útirajz Boszniából

Négy fal között — ez lett volna címe egy írásomnak. Hogy miért ülünk négy fal között örökké, könyveink és emlékeink között. Emlékek között, amelyek kiforrottak ugyan és kiérlelődtek, csak az a hibájuk, hogy kevés közösségük van a mával. Meg akartam védeni azt a bizonyos művészi álláspontot: méricskéltem, méregettem és gyűjtögettem, érveket kerestem. Közben jött ez az út, ez az utazás és szétdobálta az egészet, — mint a gyerek a kártyát egy türelmetlen mozdulattal, a kártyaépitményt.

Szeretnék érdekesen írni, hogy elolvassanak. Színesen és egyszerű emberi hangon, hogy megértsenek. Ó, hát a legapróbb dolgot ha előveszed, ha előveszed és őszinte vagy — vagy beleéled magad a művészi őszinteségbe — ha frissen látsz, nem nehéz érdekesnek lenni. André Gide játszott ezzel utolsó könyvében: mellőzve minden időbeli sorrendet és szerkesztést, csak írt végtelenű, ami éppen tolla alá futott. Aznapról vagy a múltból. Furcsa könyv, sokszor ijesztő — de érdekes könyv.

Távol áll tőlem, hogy ilyen műfajt válasszak s a művészi őszinteségen túl — a mesemondó őszinteségén, ami valójában az élet valószínű őszintesége — sohasem találtam kötelezőnek az exhibicionizmust. A lírában könnyű — bár én a lírikus őszinteségében éppen nem bízom: sok meleg póz, művészi póz, ritmus, gondolatritmus, rím, forma — ezek csak tehetételek mind, ha őszinteségről beszélünk. Csak egészen kivételesek — egy Rilke, egy József Attila tud megszabadulni a póz látzatától.

De most nem erről van szó. Tény, hogy új formát kell találnunk a ma kivetítésére.

Új formát? Talán nem is. Csak meg kell nyergelni azt a Pegazust, amely annyi író-t vitt el mindenfelé a szellem, az élet birodalmába. Amelyik egyidőben vágat impresszióért a külvilágba és befelé, önmagába. A valóság is beszéljen és önmagad is, a lelki szűrő hangja.

Megpróbálok utazni. S valahol a napló, leírás és önvallomási határán szólni. S ahogy éneket hurcolom ebben az örökös rezonálásban, mégiscsak nyomára jutok majd lelkemben a mának.

Valaki bejött a fülkébe s én megéreztem rajta a ködszagot. Ereskező ember, akár a lapát, olyan a keze. Mindenki alszik körülöttünk macacsul, kuporogva és mogorván: mindenki a maga álmát. Ez a legegynibb magadrahagyottság, az álom. Amikor életed visszacsukódik az abszolút szubjektivitásba.

Valaki bejött a fülkébe s most ő az az egyedüli kívülem, aki még nem húnnya le szemét. Csak előkészületeket tesz az alvásra és helyezkedik; s együtt nézzük a suhanó fekete semmit.

A vonatkattogásba valami nyugtatót vegyül: látványosság ígérkezik. Néhány lámpás valóban víztükörrel mutat odalent a mélységben. S mutatja egypár hídoszlop odébsodródása is, hogy most kelünk át a Száván.

Köd van, nem hiába éreztem meg a belépőn a ködszagot. Ez már a boszniai hegyek és folyók üzenete, ez a köd. A félhold, mint egy véres-reszinezett nagy kiflikarék, úgy csüng az ég alján, kevéske fény mégis áthatol a ködtakarón s ahogy a víztükörré esik — komolyan mondom — olyan mintha valaki vérpiros színt lengetne, nagy vörös vásznat. »Ha ezt valaki megfesztené« — ez villan fel ilyenkor az emberben. S ha aztán megfeszítik, az ilyenre mondják sokszor: giccs.

Szeretném mindezt elmondani ennek az embernek itt szemben velem; az egyedülinek, aki még ébren van. S szeretném mondani neki: »Nézd testvér, szenteljünk pár percet egymásnak«.

Mit is beszélnének aztán?

Ő persze hazafelé utazik, hazamegy Boszniába. Szlavóniában járt, ott volt dolga. »Hivatalos« — mondaná zsebére ütve, mert ott őrizi a menetlevelet — de én, én mit mondanék? Mert érthető, hogy valaki menetlevéllel utazik vagy rokonlátogatóba indul. Van olyan is itt a fülkében, aki a tengerre megy, szabadságra — de én? Nem tudom ugyanis pontosan, hogy utam melyik napidíj osztály szerint minősül. »Én kérek onnan a síkságról jövök, Vajdaságból, tudod, de hogy miért?« Keresem a szavakat, hogy megmagyarázzam. »Összerakni egy világot azokból a képekből, amelyek e'émvillannak... Ez olyan írói mesterség, tudod, nem olyan könnyű megmagyarázni: én írok, tudod, írok majd...«

A vonat kattog, és szüntelenül játszom a szavakkal. Így játszottam velük egész utamon: volt hogy kimondtam őket mások előtt, sokszor azonban elmaradt a szó, és csak a gondolat tette meg útját.

Igen, összerakni egy világot abból, amit látunk és megérezzük. Néha persze úgy, hogy helyet kell csinálnunk, mint nagytakarításkor: kidobni a feleslegeseket, a lim-lomot.

Bosznia, igen Bosznia. Nálam a homályos multban egy hegyesrefent bajuszú nagybácsi emléke él. Széles panganét volt az oldalán és sárgaréz-sapkáján ennyi állt: FJI. Ez a nagybátyám a ferencjózsefi korszak nevezvényei kaszányájából írt haza keserves leveleket. Szabadsága idején csak úgy pergett a szó szájából a távoli földről, nagy hegyekről, komor titkokról, idegen misztikumról.

Negyven esztendő temeti be ezt a képet: azóta persze sokszor kerültem kapcsolatba ezzel a tájjal. Most mélyebb a kötöttségem vele, a konturok élesebbek és tisztábbak. Mégis a kanyargó, majdnem járhatatlan szűk hegyiörvények, a kisvasút, a minaretek és nadrágszoknyás lefátyolozott arcú nők Boszniája — igen, akaratlanul is ennek képe él mindannyiunkban legerősebben. Legalább is az idősebb korosztály így van vele. S ezt a képet nehéz szétrombolni odalent a lélek mélyén.

Pedig ideje lenne már szétrombolni. S helyet adni az újnak.

A szavaknak megvan az a rossz tulajdonságuk, hogy túlkorán megmerevednek, megkövesednek az emberben. Villamosítás, igen, iparosítás... folyton halljuk őket, igazi értékfedezetüket azonban legmeggyőzőbben itt Boszniában éreztem meg. Itt nő olyan arányuk és kibon-

takozásuk, hogy teljesen meggyőzik még a kételkedőt is. S kénytelen a fogalmakat újból elővenni.

Nem mintha ez a villamosítás és iparosítás immár tökéletes földje lenne. A kanyargó, szűk hegyi ösvényeken de még mennyire ott leskelődik a misztikum, s az emberek lelkében is erősen kísért. Azonban itt láthatod szemtől szembe aranyfedezetét a kibontakozó új életnek. Az új gyáripár méreteit. Itt láttam képét annak, hogy lehet egy egész város egyetlen nagy gyáruzem. Kéményerdőt láttam, egyetlen völgyben többet, mint nálunk három járásban együtt. S a jablanicai vízerőművek óriási védőgátjánál, odabent a hegyek gyomrába fűrt, kicementezett óriáscsarnokaiban megérzi az ember azt a sodró erőt, ami áttöri majd a szűkreszabott régi éret gátjait. Igen, ez a hatalmas arányok földje lesz, annyi felbuzgó erőfelesleggel, hogy mindenkinek jut belőle, minden tájunknak. S az emberből kikel valami erős magabizakodás.

Goethe mondja a »Faust«-ban:

Mein guter Freund, das wird sich alles geben
Sobald du dir vertraust, sobald weisst du zu leben.*

Igen, a szűk praktícizmus helyett, a mindennapok szűkkörű képe helyett a szavak mögött rejlő fogalmak igazi értelme felé kell fordulni. S megnyitni az emberek szemét is. Különösen azok szemét nálunk ott a síkságon, akiknek lelki képében erősen az áll hogy »mi adjuk a búzát«. Igen, mi adjuk, de amit érte várunk és egyre inkább kapunk, annak értékfedezete éppen ezekben az óriásüzemekben van. S az óriásüzemek földje Bosznia lesz elsősorban, ahol megvan azok minden természeti adottsága,

Írni kellene mindezekről egész könyvet talán, sok könyvet teleírni, hogy közelebbkerüljünk egymáshoz. Félek, hogy nálunk még túlságosan az »érdekes Bosznia« él a lelkekben, — a »hasznos« Boszniát egyszerűen elfelejtjük.

Vesztegel a vonat: ellenvonatot várunk bizonyára. Fülledt meleg éjszaka van, szokatlan ez áprilisban; itt a hegyvidéken meg különösen szokatlan. Leszálok és elsétálok az állomásépület előtt. Nagy zsvivaj áll odabent. Kis resti, büffé, vagy hogy nevezzem. Barna faburkolat a falakon, szélestalpú büfféasztalok állóvendégeknek, ott hátul meg ülés kínálkozik. S ez így van mindenütt, mindenfelé, amerre jársz. A vasút csodákat művelt. Ha elgondolom, milyen volt az állomási restik képe pár év előtt! Most mint az uniformis városban-faluban egyformán berendezték ezeket a típus restiket. Nagyon rendesek és sokat jelentenek az utasnak.

Hát itt ebben a restiben már a megreformált Bosznia fogadott. Éppen bepillantok: egy fezes ember — Mohamed nagy rémületére — háromdecis spriccet küld le a torkán, nyilvánosan, ország-világ előtt. De ez még hagyján. Körülötte pompás folklór-tanulmány. Leánycsoport, bosnyák viseletben, színes nadrágban, lemeztelenített arccal. Vidáman csevegve lejtnek fel-alá. Forgálódnak, illetetik magukat. Egy legény a büfféasztal mögül szemez velük.

Igen — az úgy volt, mesélték, hogy a muzulmán handzsárt ránt, ha megpillantod lánya-felesége arcát. Most spriccerezik, vonatcsatlakozást várva, miközben a hölgyek promenádoznak a resti parkettjén.

* Barátom, minden másképp lesz most véled,
Ha magadban bízol, tudod már mi az élet.

A fiatal lányok valami derűs optimizmussal és kedvességgel viselik a nagy vívmányt: igazi arcukat. Azt mondják, hogy a feredzse, az arcfátyol viselet legnagyobb hívei éppen az idősebb korosztályokból kerültek ki: a fiatalok és csinosak boldogan és első szóra dobták le. Ma már törvény tiltja a viselését, Boszniában nem látsz már fátyolos nőt.

Ez az ifjusági vasútvonal különben, amelyen robogunk. Valahogy ezen tört be leginkább az új idő Bosznia szívébe. Már amikor épült, az ifjusági brigádok ezrei mindennél jobban fellebentették a misztikumot.

Volt valami rezervált elkülönülés, valami fenntartás a haladással szemben, valami gyarmati jelleg, a kisvasútban. Nem hiába a monarchia teremtette meg, s nem hiába tartotta formális gyarmatának ezt a földet. Már a kapuban, a bejáratnál, az átszálláskor figyelmeztetett valami: ha ide belépsz, ez másik világ.

Ez a vasútvonal nem kilométerekben hozta közelebb Boszniát, se nem is a megrövidített menetrendi idővel. Hanem egy új korszak alapjában lemérhetetlen, de tisztán érezhető időmélységével.

Valahol megnéztem Bosznia új címerét: néhány gyárkémény van benne. Reggel a zeneciai völgyben megértettem, hogy miért. A ködben úgy emelik fejüket az égnek ezek a gyárkémények — ontva a füstöt dacosan — úgy emeli fejét a magasba a sok óriásépület, a sokemeletes olvasztó kemence, Martin-kohó, hogy reáteheted az egész képet nyugodtan az IPAROSÍTÁS füzetének címlapjára.

Úgy érzem, hogy ide még visszatérek, Zenicára.

De nemcsak a gyártelepek, a kéményerdő: beszélni kell a színekről is. A fehér és a szürkés-kék színről, amely egyre inkább elborítja ezt a földet az eddigi sárga vagy még ösibb feketésbarna szín, a vakolatlanság színe helyett. Fehéren és modern szürkés-kék világos árnyalatban nyúlnak el az épületek, gyártelepek, egyre nagyobb a számuk.

Persze, mindennek jobban mögéje kell nézni: így a vonatból nagyon impresszionista ízű az egész ítélkezés. Érzem, hogy itt még vannak ellentmondások, hogy a völgyhajlásokban s ott a hófehér dűsáriják tövében még kibejár a miszticizmus: a túlgyors átmenet mögött ottmarad az a bizonyos űr — ha más nem, a nemzedékek összezsapása, a tegnapból áthurcolt sok lim-lom. A Kelet kicsit még itt lengedez, ahogy minden tájunkon, de itt talán legerősebben, itt és a déli országrészekben. Szembe fogok ülni egypár emberrel, akik őszinte önbírálatlással adnak majd számot — cserébe az én őszinteségemért. De most ne zavarjon ilyen palánk-mögé pillantás; szép ezen a derűs reggelen belerobogni ebbe a világba és hinni, erősen hinni, hogy az országot széles és aszfaltos, a gyárkémény karcsú és erősebb a templomtoronynál, minarettnél, hinni hogy napsütésben és tisztaságban sok minden leolvad a lélekről, s hogy az ember igyekszik maga is hozzájárulni a maga jobb életéhez. Hinni a felismerés önkéntességében. Most hagyjatok itt a vonatablakban ezekről meditatálni.

Az ifjusági vasútvonal végállomása az új szarajevói pályaudvar. Hatalmas betontömb, csarnoka óriási, alagúton át jut be az utas — a sinek felől jövet — az épületbe és az épületből a perronokra. Még be sem fejeződött egészen, de már birtokbavették. Kellott, muszáj volt. Az eddigi barakképület már nem bírta el a forgalmat. Beüvegezve, büszkén áll a nagy csarnok, a hosszú alagutakon kongnak a léptek, a villanylámpák sora már ott ég, csak a fehér csempék nem rakták még fel a szobák, termek labirintusát most padlózzák csak. Ugyanúgy az ál-

lomás előtti hatalmas teret is most aszfaltozzák, parkosítják. Fél évi munka lesz még itt, de talán hamarabb is elkészülnek.

Az új pályaudvar, a nagyállomás a várost közelebb hozta a vasúthoz: a kisvasút állomásához még fel kell kanyarodni egy domboldalba; az messzebb van.

A most érkezett utassereg hömpölyög a város felé. Az út még tele torlásokkal, tócsákkal — de a tér arányai sejtetni engedik, milyen pompás látvány lesz ez a pályaudvar a maga előtérségével minden érkező számára!

Szarajevó, ez a megduzzadt metropolis — ma már százhatvanezer körül jár a lakossága — új lakóházak, új paloták és épületek egész sorával dicsekedhet, amelyek a felszabadulás után épültek. A házak stílusa az utcákon és tereken világosan mutatja a város fejlődésének négy korszakát, a régi török időket, aztán az első okkupációs, a k. u. k. kaszárnyaatilusát, elvegyítve a monarchia minden tájának építkezési irányzataival, még a magyar szecessziót is megtalálhatod. Aztán a két háború közötti időszakban a kapitalizmus »modern« építkezési irányzatát, s végül a felszabadulás utáni idők hatalmas épülettömbjeit. Mindez aránylag szűk területre zsúfolódik össze, a Miljacka völgyében s a vele párhuzamos néhány nagyon hosszú utcában és ezek keresztutcaiban — odaát a folyó túlsó partján van még egy épületsor, mögötte azonban már a régi Szarajevó nyúlik és kúszik felfelé a hegyoldalba. A festői kelet — a lakáshivatal számára azonban kemény dió, mert megoldhatatlannak tetszik: oda már senki sem akar végzést, azokba a házakba, mind itt törekszik lakást kapni, a síkságon. Szerencsére idelent kőralakban körülépitik a várost modern nagy bérházakkal — még Beogradban sem látni, alig látni ilyen hatalmas épületkomplexumokat; sok a kisépület is, a kisvilla. A város több mint duplájára dagadt, szerencsére nagyobb bombázás nem érte és az új építkezésekkel valahogy lépést tud tartani az új lakásigényekkel.

Szarajevó: a lélekzeted egy kicsit eláll. Az óriási hegyek közé szorított katlanban felépült város: másfélezer méteres hegycsúcsok leselkednek be a városba, hegyek és hegyek mindenfelé. Szarajevó: egy szó a multból, az imperialista első világháború kirobbanásával függ össze. Szarajevó a hősi város — a Kelet kapuja, ahogy az Európa-járó turisták számára minden kézikönyv magyarázta. Nekünk ma: egyik nagy népköztársaságunk, éppen az iparosodó modern Bosznia székvárosa. Két napot töltöttem most benne s félnapot visszatérőben: kevés persze, nagyon kevés, hetekig is találna itt az ember érdekeset, megkapót, különöset, dicséreteset és elítélendőt.

A délszláv kultúra centripetális erejében van valami fölényes: a kultúrgócponct egymástól távol kialakítják a maguk sajátosságait, magukkal hozzák és kivetítik mindazt ami történelmi fejlődésünk folyamán körüljűkgyűlt, bennük lecsapódott és kijegecesedett — legtöbbször egész országrészek sok sajátosságát. Ilyen jellegzetes kultúrgócponct ez a város, amely a szerb és a horvát kultúrában — itt ebben a közös városban és érintkezésben elmosódnak határai — magában hordja a délszláv műveltség egyik sajátos elemét: a muzulmán behatást. A muzulmánokét, akiktől hivatalos statisztikában olvasom: »nacionalno neopredeljeno«, s akik a szó szélesebb értelmében vett délszlávok.

Már a vonatban megütik a füled azok a kötőszavak, indulatszavak stb. egy fogalom kifejezése »bosnyáku« mint ahogy egy tájnyelv szavai behúzódnak a beszédbe... Mindebben sok vonzó van, sok különös a nem idevaló ember számára; az ember önkéntelenül felteszi a

kérdést, hogyan viszonylik ez a keleti misztikummal való telítettség mindennapi új valóságunkhoz. Számukra valószínűleg természetesen adódik a fejlődés, hiszen szemük előtt folyik és játszódik le, de a kívülről jövő kíváncsibb és talán tapintatlanabb...

Mégis, ahogy látom, a közös olvasztókohóban, a lelkek közös iskolájában, itt is elhalványulnak a határvonalak. A gyár az gyár, a hivatal az hivatal: üzlet, ipar, ezek mind megteremtették régen a nyelvében különben teljesen azonos nép egységét és megteremtik lassan azt az embertípust, amely nem kérdezi és nem keresi a tegnapi választóvonalakat.

»Felszabadulás« — ez a címe a szarajevói napilapnak, és ez a szó mint minden tájunkon, nemcsak a szociális felszabadulást jelenti, hanem a nemzeti felszabadulást is, és itt a nemzeti felszabadulás annyit jelent, hogy: felemelni a sorompókat és megnyitni az utat egymás felé.

A ma kultúrmunkája Boszniában oda irányul, hogy áthidalja a mult szakadékait. Erős civilizatori igényekkel is fellép, az emberibb és haladottabb élet ígérését hordja fokozottan magában. A felszabadulási harcok hősi és bátor népe megérezte, hogy ahol a partizán megjelent: vele az igazság is megjelent és megérezte, hogy ez az igazság magával hozza a haladást is és minden tartozékát annak emberibb és jobb életnek mondjuk. Tehát magát a kultúrigényt is. A folklór szépsége és sok ősi hagyomány veszíteni fog erejéből — előbb a városi és ipari központok közelében — de a népélet újabb elemei erősödnek majd: a falu rendezettebb lesz, az élet benne az elsődrendű szükségletek tekintetében emelkedik. Persze, hogy az új kultúra kerüli a régi élet misztikus elemeit, s ezt lassan meg is érti a nép.

Aki ezen a tájon ezt eddig magyarázni próbálta, abban sohasem levonal minden, száraz adat, perspektívák felvillanása, amíg nem láttad kizsákmányolást. A partizán azonban sapkáján a vörös csillaggal, az ő fia volt és az ő fia, a népbizottsági tag is; ezt megérti, ennek elhiszi mit jelent a sokat hangoztatott haladás. Hogy most neki kell akarni, neki magának ezt a haladást és menekülést a mult árnyai elől.

Angyelkó, a sofőr, a hegyvilág embere: nem riad meg a merész kanyaroktól, a kígyózó szerpentinúttól. Cigaretta lóg a szájában, látszólag hanyag, de szemének éles vágása mutatja, hogy minden idegszála az úthoz tapad, az úthoz és a gépkocsihoz, amelynek fékjei kifogástalanok, ha nem is az a parádés kocsi. A tetőt legomboltuk és robogunk a friss reggelben hegynek fel örökké innen a szarajevói völgykatlanból. Nagy út az onnan az Ivan-planinán át, letarolt tisztások, szikla állások még mindig mutatják, hét év után is a háború nyomait. Délnyugat felé igyekszünk, Hercegovinának. Itt jön a határ valahol, ezek azok a hegyek, ahonnan a boszniaiak csipős nyelve és humora szerint a hercegovinaiak átlesnek: nő e már náluk a kukorica. Mert ha igen, akkor úgy mond, nekik is lesz... Ez a régi anekdóta is mutatja azt az apró szakadékot, amelyet a nép közé ügyesen odacsempésztek a lélekmérgezők és — századokon át fenntartottak...

Apró falvakon robogunk át. Vasárnap van, a legények, lányok kiöltözve vonulnak az úton. A férfiak sonkavállú kettős ingben, a felsőing rövidűjű, olyan mint a nyári sportingek, a vállakon feminimen ható dudorodás. Pedig milyen kemény, hősi nép ez, csak ilyen a hagyományos viselet és mit tehetsz róla? Valahol a történelmi multban megragadt, logikája, magyarázata praktikus értéke semmi. Folklór.

Jablanicára igyekszünk, a jablanicai vízerőművekhez, és ehhez át kell jutni a Neretva völgyébe. Kísérőnk az épülő hatalmas erőmű egyik fiatal technikusa, barnaarcú erős legény, ott van az építőhelyen már 1946 óta és lelkesen beszél munkájukról. Ő még jól ismerte Cserni mérnököt, a vízerőmű azóta elhunyt tervezőjét és életrehívóját: munkáját azóta más vette át, de kemény kitaró akarata ott él a Neretva völgyében és ott lesz időtlen időig.

Egyre több a fehér mészkő, a szikla: megkerüljük azt a hatalmas csúcst, amely alatt fogaskerekű vasút visz, ereszkedik alá a Neretva forrásvidékére, Hercegovinába. S hiába csúfolódnak a boszniaiak, itt dúsabb a vegetáció, zöldebb minden: korábban ér ide a tavasz és a nyár ide a völgybe, mint odafent az Iván-planinán. A hegyek azonban komorabbak, ógigéző csúcsoknak hatnak — az már a Preny hegylánca, a választóvonal a tengeri tájak felé: kétezer-kétezertíz méter körüli magasságukkal már hegyi havasok: a hó fehéren ül a csúcsokon és ott lesz késő nyárig, csak aztán olvad le. Idelent koranyár van, szokatlan hőség, perzselő napsugár. Konyicon túl már találkozunk a vízerőmű építkezésének nyomaival.

A völgy itt hirtelen összeszűkül, merész eséssel nyúlnak le az óriás-hegyek majdnem a folyópartig, párszáz lépés mindössze az egész völgyvidék, de ezen a szűk területen is néhány falu tapad a tájhoz, egyetlen utcasorral mindegyik. Otven-hatvan ház legfeljebb egy-egy falu, az egyikben mecsetet látok, a másikban templomtornyot keresztül. A falvak közötti távolságot munkásbarakkok töltik ki, s így az egész egyetlen hosszú utcasorra olvad a szememben.

S ez lesz a feneke annak a hosszú, harminc-harmincöt kilométeres tónak, amely a Ráma torkolatvidékétől majdnem Konyicig terjed majd. Az új óriástónak, mely a jablanicai erőművek számára a Neretva vizét hatalmasra duzzasztja és áramenergiát szolgáltat az ország leghatalmasabb erőműtelepének.

Igen, ott lesz a nagy tó, a sziklás hegyek lábánál. A négy falu lakosságát áttelepítik, Mosztártól dényugatra a tenger felé eső részen az ottani termékeny fennsíkra. A falvak helyét már kijelölték, az építkezés odaát már meg is indult. Helyet kell adniok itt a Neretva völgyében.

Helyet ad a vasút és az országút is. Az utóbbit már felkanyarították a hegyek derekáig — az lesz a tó partjának magassága, a vasutat a másik parton vezetik fel. Az ember ha látszólag nyugodt is ezen az újsütetű hegyi szerpentinén, dohányszik, és a cigaretta, pipa erősebb parazsa mutatja, hogy sűrű a lélekzetvétel... Még karfák és oszlopok nélkül csavarodik fel helyenként az új szerpentin, még nagyon érezni hogy tegnap még robbantották és lapátoltak itt. — Lenézni, oldalt a mélységbe valóban pompás látvány, s az ember: bizik a gépben. A gép pedig fúródik, csavarodik, hörög, bűg és veszi a fordulatokat. Ő, még hány ilyen fordulat lesz, egészen oda fel a magasba igyekeznek, aztán ismét lefelé... s az ott Jablanica.

Hat éve folyik itt a munka, s ez alatt a hat esztendő alatt sok mindent megtudtunk Jablanicáról. Cikketek jelentek meg, rajzok, fényképek, brossurák — filmet is forgattak már és jól ismerjük Jablanica óriási jelentőségét, sőt minden problémáját. Mégis csak halvány elmosódó körvonal minden, száraz adat, perspektívák felvillanása, amíg nem láttad magad. A nagy bazalt-hegy mint óriások széles varázssapkája, úgy ágaskodik az égnek: alagúti kijárókat látsz a hegybevésvé, amelyek küszöbe a levegőbe lóg — nincs folytatásuk idekint a föld felszínén hacsak nem

a be'ütköző alacsony szálló felhő. És tudod, hogy odabent a hegyben sziklautakat robbantottak, csarnokot téptek fel, hogy ezer és ezer ember rakja a cementet, a vasat, a gépeket: lélekzeted eláll ha arra balkezről megmutatják neked az ég és a hegyek között a jövődöbeli tó hatalmas arányait. Ha ott kémelesz az óriásgát csúcsán és bámulod a Neretva-völgy egész fenségét és nagyszerűségét. Ez mind együtt: Jablanica.

S az a nyüzsgés is ötvenkilométeres vonalon, a vasút iparvágány, barakktelepek, vonuló munkabrigádok, gépzúgás. A felépített cementgyár óriásszalagjának örök forgása lefelé a völgyekbe, a csillék szakadatlan vándorlása, ahogy tartalmukkal valamelyik alagútbejáró felé igyekeznek. A Neretva duzzadt, kékeszöld vad vize, a nap égő heve vagy viharban a mennykövek szüntelen, visszhangos csattogása. Ez is Jablanica. Mérnöki irodák hosszú sora, amelyeken hosszú-hosszú asztalok s azokon rengeteg rajz, rengeteg szín, és adat. S az alkonyi csöndben elmondott hatalmas birkózás a természettel: a mérnök ujjá innen a magas terraszról rátéved az egyes pontokra, ahogy magyarázza a gigantikus harcot ezzel az óriáserejű vad folyóval, amely nem egykönnyen engedi magát megfékezni, nem adja meg magát. Olyan mint a hegyek emberének lelke: nem lehet igába törni. S mégis: most már a gépeket cementezik ágyukba odalent a nagycsarnokban: hatéves törekvés és harc után közeledik a munka legszebb szakasza, a befejezés. Megszületett legnagyobb vizierőtelepünk, a hatalmas energiaforrás, amely több áramerőt ad egymaga, mint azelőtt a fél ország összes telepei együtt.

A számoknak néha varázserejük van az emberi képzeletben. S engem leginkább az a tizennégymillió villanygő hasonlata ragadott meg. Hogy annyi égőt képes felgyújtani és égetni ez a telep, hogy minden városunk s falunk valamennyi házát megvilágíthatná, a pásztoraknyókat is beleértve... Igen, ez mind együtt: Jablanica.

Lelkébe ágyazott történelmi elképzeléseit — hiába — az ember magával hurcolja minden tájra. Ha nem is lát már semmit a multból, s a jelen erőteljesen kiszorít mindent, a hivatlan vendég mindig jelentkezik. A bogumilek hajdanj földjén itt — a Középkor legnagyobbmértetű és legveszélyesebb szektantizmusa volt ez a hivatalos egyházzal szemben — aztán a törökfoglalás későre előretolt váraiban mindig a fizikai és lelki erőszak nyomta piszokba és szolgaságba a népet. Európa a gazdasági liberalizmus útján haladt régen s a nemzeti mozgalmak és forradalmak korát élte, amikor itt még áporodottan ült a Középkor minden rettenete.

S ezt a Középkort hozta vissza tíz év előtt éppen erre a vidékre a hitleri fasizmus, ebbe az ország részbe a legkegyetlenebb módon. Micsoda országút volt ez itt akkor, a Neretva völgye, ahol a negyedik offenzíva csápjai a szabadságmozgalom felszabadított területei felé nyúltak! Véres országút volt ez a völgy, amelyben emberfeletti küzdelmek után keltek át a népfelszabadító sereg egységei, szükséghidakon és állandó harcban, hogy mentsek sebesültjeiket, kórházaikat — a fasiszta előnyomulás folytán biztos halálnak kitett magatehetetlen százakat és ezreket. Igen, ez is Jablanica környéke, amely ma a munka győzelmét üli: a neretvai nagy átkelés örök emléke. Az erre sodródó vándor ne törölje le sokáig cipőjéről a port: a mult égő csipkebokraiban itt minden hajlásban és rögben a szabadság gondolat ég és melegíti a lelket.

Majtényi Mihály

Néhány szó Molnár Ferencről

Szemembe ötlött egy igazságtalanság a HÍD legutóbbi számában. Nem tudom, ki írt L. E. jelzéssel kritikát a »Játék a kastélyban« előadásáról s Molnár Ferencről. Azt írja: »Mondják (tehát csak mondják és L. E. szerint nem felel meg a valóságnak), hogy Molnár tisztában van a színpad és drámairodalom belső követelményeivel, sőt a színházi légkör erejével is.«

Én az előadást nem láttam, de nem is arról lesz szó az alábbiakban. Csak a bírálat első három szakaszáról beszélnek:

Nem akarok hivatkozni semmiféle »nyugati« véleményre, mert azt tartom, hogy sokszor ott sem mérlegelik komolyan Molnárt. Nem hivatkozom sem a barátaira és tanítványaira Budapesten az első világháború után, mert ezek — úgylehet — nem voltak tárgyilagosak; hogy a hatalomtartók a mai Magyarországon mit gondolnak és beszélnek Molnárról, arról nem értesültem, bár el tudom képzelni. Molnár művei önmagukért beszélnek. És Molnár megérdemelné éppen most, néhány hónappal a halála után és éppen itt, ahol a magyar szó valóban szabadon, haladóan és igazságosan leírható, hogy a megérdemelt komolysággal nyúljunk hozzá, nem pedig félig ironikus hangnemben.

Nincs szó magáról a darabról, erről a darabról, a »Játék a kastélyban« című színműről. Meggyőződésem, hogy ez nem tartozik a legjellegzetesebb Molnár-darabok közé, s jogos lenne a kérdés, hogy a szabadkai magyar színház miért éppen ezt a darabot tűzte műsorra, hiszen technikailag is nehézség nélkül előadható, könnyebb, a közönség számára hozzáférhetőbb Molnár darabok között is van sok sikerültebb (pl. a »Testőr« stb.). Valószínű, hogy a színház azért választotta ezt a vígjátékot, mert a háború előtti színpadokon egész Európát sikerrel járta be. De ha már így van, a komoly bíráló feladata rámutatni, hogy Molnár írta a »Liliom«-ot, a »Vörös malmot« és a »Farkas«-t meg az »Ördög«-öt, valamint sok más színpadi alkotást. S ezek egyike sem sorolható az epigon-művek közé. Ellenkezőleg, kezdetét jelentették egy új színpadi szemléletnek egész Európában.

Molnár bohózatai bizonyos fokig Chaplin-iek, csakhogy Chaplin-nel egyidőben, sőt Chaplint megelőző korszakból! S a nevetésen sokszor áttör a könny is. A haladó bírálatnak foglalkoznia kellene kissé a rendőrfogalmazó-angyalokkal a Liliom-ban, s azokkal a megsemmisíthetetlen emberi értékekkel, a szorgalommal és emberméltsággal, amelyet a »Vörös malom« ördögei nem képesek megörölni a pokol malmában. És a kispolgári ideálok »táncvigalmaival«, az ügyvéddel és romantikus felesége álmodozásaival, amelyek mint kinövések betöltik a Farkas című Molnár-darab felvonásait. Azt hiszem, éppen ezek adják lényegét Molnár színjátékainak — a többi csak tetszetős ruha, amelybe Molnár alakjait és darabjait beöltöztette; s hogy ez így van és nem fordítva. Mert a

»Lilium« után a színháznéző eltűnődik majd az emberi sorson. Az ember minél jobbat akar, a társadalmi igazságtalanságok miatt annál jobban belekeveredik a rosszba: hogy tisztességesse váljon, meg kell kísérelnie az útszéli rablást és gyilkosságot. S ezért, mert nem segítheti feleségét, akit szeret — megveri. Ha ma figyelmesebben elolvassuk a »Vörös malomot«, láthatjuk, hogy azok az ördögök tipikus alakok, akik emlékeztetnek a sztalinista machinációkra. S ezek az ördögök mindenáron meg akarják örölni az emberben a jót és a nemeset. De ez soha sem sikerülhet nekik maradéktalanul!

Szándékosan nem léptem ki a legismertebb Molnár daraboknak ebből a kis köréből. Nem vagyok esszéista, a magyar irodalmat sem ismerem alaposabban. Azonban az arra hivatott hozzáértőknek meg kellene állapítaniok Molnár helyét nemcsak a magyar irodalomban, hanem a világirodalomban is. Nekem azt súgja az ösztönöm, hogy ez a jelentőség nem utolsó. Molnár messze áll attól, hogy egyedül és kizárólag nevetetni akarja a közönséget — mint ahogy azt L. E. állítja. S minden író, jobb művek mellett gyengébbeket is alkotott.

Kár hogy a szerb színpad nálunk még nem fordított nagyobb figyelmet Molnárra. Egyedül az egyik beográdi színház tűzte műsorra a jövőévi szezonban a Liliumot. Hallani más hasonló szándékról is. Egy igazságtalanságot tehát, annyira-amennyire, helyreütnek. Molnár Ferenc megérdemelné az elismerést, s hogy a magyarok még komolyabban, elmélyültebben mutassák be.

S ha vannak különböző vélemények, — miért ne lehetne vitatkozni ezekről a HÍD hasábjain?

Iván Iványi

P. Gauguin: Pouldu-i táj

A doroszlói fityula legelterjedtebb díszítőeleme

A népművészet nagyon tág fogalom, s népzene, néptáncokat éppúgy érthetünk alatta, mint díszítőművészetet. Az egyszerű nép fia az utóbbit inkább mondja cifrázásnak, míg régebben inkább »hímes kő, hímes ágy, hímes ruha, hímes kendőről« meg »iratos ruháról!« beszélt.

Az »ír« szónak pedig, hasonlóan a »hímes«-hez, — ahogy azt Gombocz Zoltán: »Régi magyar jövevényszavaink« c. tanulmányában mondja, (M. Ny. 111.223) nemcsak betűvetés, hanem festés, rajzolás jelentése is van. Erdélyi, népdalgyűjteményében (I. 319) pedig dal is található, amely ezt az értelmet bizonyítja:

»N. N. István kincsem,
Írj guzsalyat nékem,
Írnék biz én, kincsem.
De nincs Író késem.«

A népi díszítőművészetnek sokan nem tulajdonítanak különösebb eredetiséget, s a legtöbb esetben a történelmi vagy polgári stílusok kopt, elrontott vetületének hiszik. Különösen a múlt század utolsó évtizedeiben volt ez a hit elterjedt. Vagy voltak olyanok, akik szűklátókö-

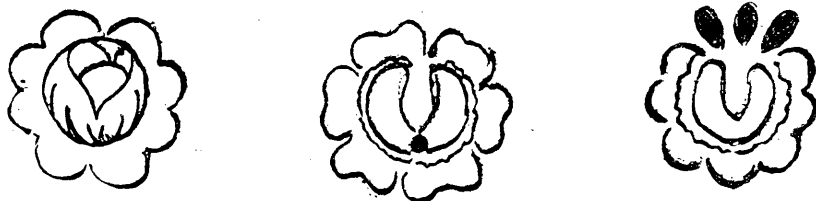

1. kép

rűen, sajátos »ázsiai« hagyatékot láttak minden legkisebb népi díszítőelemben. Csak a XX. szd. huszas éveiben történt ezen a téren is helyreigazítás és helyes értékelés. Összehasonlítások és elemzések alapján mutatták ki, hogy a díszítőművészet alkotórészei között ősi hagyatékok éppúgy van, mint a »felülről« érkezett szálladék, más népektől való kölcsönzés«, de mindre jellemző, hogy a magyar átalakította a maga képzetvilágának, hagyományainak, gondolkodásmódjának megfelelően.

Az utóbbi időben elég behatóan foglalkoztam a még élő vajdasági magyar népviseletekkel, de helyszűke miatt még egyik írásomban sem ölelhettem fel a népviseletek fejlődéstörténetét vagy pusztán leírását mellett

azokat a díszítőelemeket amelyek jellegzetesek vajdasági népvisele-
teinkre. Most se akarok s nem is tudnék kerek egészet adni e téren, mert
nincs hozzá elég anyagom. Főladatomnak egyelőre csak azt tűztem ki,
hogy rámutatok a doroszlói fityulán leggyakrabban előforduló díszítő-
elemre.

2., 3., 4. kép

Elfogadott tény, hogy ahány anyag, ahány eszköz és eljárás, annyi-
féle stílus és formakincs. Ez áll a népi díszítőművészetben is. A dorosz-
lói fityula selyemből készül s legelterjedtebb díszítőeleme a rózsa,
amit vagy ráhímeznek vagy »rápingálnak«. Egyedüli művésze is van e
munkának Doroszlón: ifj. Varga Józsefné, parasztasszony, aki nyáron,
ha sok a munka, kint dolgozik a földeken, télen meg, mikor van ideje:
fityulákat, ruhákat díszít igen ügyesen. Úgy gondolom, hogy kicsit ő
is hozzájárult ahhoz, hogy a doroszlói fityulákon a rózsa és tulipán sze-
repelnek főleg s az ezeket természetes szervességgel összetartó levélele-
mek. De nem is az az érdekes, hogy a doroszlói fityula rózsával díszí-
tett, hiszen a magyar nép a fityulát mindig szívesen díszítette rózsával,
éppúgy mint a szűrhimzésekét. Csakhogy a rózsa alakja változik vidé-
kenként, s ezt figyelhetjük meg Doroszlón is. A forma változását vidé-
kenként nemcsak az anyag, annak rendeltetése, a szerkesztőeszköz szabja
meg, hanem a vidékenként megnyilvánuló sajátosságok, amelyek a nép
életében és gondolkodásmódjában jutnak kifejezésre, ezenkívül a szoms-
zédos népek hatása is. Ilyen szempontból érdemes elsősorban elemezni
a rózsát mint díszítőelemet a doroszlói fityulákon.

5., 6., 7. kép

A rózsa mint népi díszítőelem, nem ősi hagyomány, mégcsak a nép
természetmegfigyeléséből sem ered, inkább hihetjük, hogy a gyári ké-
szítésű holmikon található és a polgári díszítőművészetben is elterjedt
rózsa-forma (lásd: 1. kép) jutott el a néphez, s hogy azt alakította,
formálta, sajátos körülményeinek, észjárásának s ízlésének megfelelően.
Ezt figyelhetjük meg a doroszlói fityulák rózsáin is s azt az ötletességet,
játékos kedvet s képzelőerőt, amely segítette ezt a folyamatot. A régebbi
eredetű doroszlói fityulákon megfigyelhetjük, hogy a himzett rózsa egy-
szerűen csak elkopott, egyszerűsített mása a gyárinak. Megvan ugyan a
térsejtelmes beállítás (lásd: 2. kép). Érdemes megjegyezni, hogy ugyan-

ezt figyelhetjük meg a régebbi eredetű tulipános ládákon is s a doroszlói német holmikon. A későbbi eredetű fityulák azonban (különösen az utóbbi 20—30 év alatt készültek) azt bizonyítják, hogy a nép a gyári holmikról kölcsönzött rózsát, mikor már a maga ösztönös játékoságával saját kifejezésévé gyúrta, szabadabban bánt a rózsza formájával is, a maga észjárásának s ízlésének megfelelően alakította. A doroszlói fityulán így a rózsák egészen sajátos formákat nyertek: a bimbó levél-szerűen kettényílt (3. kép) a térszerű rálátás síkszerűvé lett, kézzelfogható, befelénező levelekké, a rózsza bimbójának szirmai pedig a levelek fölé kerültek. (4. kép.) Így kapott eredeti alakot és értelmet a gyári holmikon oly általánosan ismert rózsza-forma. Ez a kötetlenség, a rózsának síkszerű kezelése tette azután lehetővé, hogy a doroszlói nép, elsősorban ifj. Vargáné megteremtse azokat a rózszaformákat amelyek az: 5., 6., 7., 8., képen láthatók. A természetből merített vagy általában a virágoknak ilyen átalkotása általános sajátossága a magyar népi díszítőművészetnek, csak hogy ez az átalkotás Doroszlón sajátos formákat eredményezett. Ifj. Vargánét pedig azért emeltem ki, mert ahogy a népdalt, néptáncot, népmesét is nótafák, jó mesélők őrzik és fejlesztik tovább, ugyanígy a nép díszítőművészetét is elsősorban egyének őrzik és fejlesztik tovább.

8. kép

A végén még hadd jegyezzem meg, hogy az utóbbi néhány évben — nem tudom miért — újra »divatba« jött a gyári, polgári-rózsza a fityulákon. Még nem szorította ki az utóbbi évtizedek gazdag termését, de féltő, hogy ez is bekövetkezik. Pedig amíg őrzik a doroszlóiak népviseletüket, fityuláikat, jó volna megőrizni addig a rózsának sajátos népi formáit is. Hiszen azokban a népképzelet gazdagságát és hagyományát, a kiszámítottság hiányát, de ugyanakkor a következetességet, hagyományt is megfigyelhetjük, s azt, hogy a nép a maga ízlésének megfelelően formálja azt is, amit kölcsönöz. Miért cserélnénk fel azt, amit a nép képzelete formált költeménnyé (mert az: vonalak költeménye), polgári, vagyis az iparművészetben elterjedt rózsza-formával?

Bona Júlia

KÉT VÉLEMÉNY

Hunyadi Sándor: „Pusztai szél“

Súlyos kérdésekkel küszködtem a szabadkai Népszínház legutóbbi bemutatóján. Egyre csak abban szerettem volna hinni, hogy a színház vezetősége helyesen döntött akkor is, amikor Hunyadi Sándor »Pusztai szél« c. darabját műsorra tűzte. Jelenetről-jelenetre feszült érdeklődéssel ismerkedtem most először ezzel a darabbal: vártam, rögzítettem és fontolgattam a fölvonuló alakok, az egymást váltogató képek, a cselekmény és az általuk kifejezett mondanivaló azon elemeit, amelyek az író, a mű és a darabválasztás javára dönthetnék a mérleget. De bizony minden fölvonás többet dobott a másik serpenyőbe. Mire az előadás befejeződött, annyira föloldódott bennem minden kétely, hogy nem tudtam tapsraindítani kezeimet a függöny elé jött színészek láttán. Pedigők jó munkát végeztek, egyesek tökéletes alakítást valósítottak meg. Mindhiába. A szerző rossz, tudatosan rosszá tett, népellenesre csinált darabja lehetetlenné tette a színpad és a nézőtér maradéktalan egybeolvadását. És ha rossz a darab, ezúttal rosszul rázták a rostát is, amelyikből nem hullott ki.

Régen felismert és bebizonyított igazság az, hogy minden nemzet kultúrájában két nemzeti kultúra van: az egyik a dolgozó osztályok által teremtett, illetőleg a dolgozó osztályok érdekeinek megfelelő, haladó, népi kultúra — a másik a kizsákmányoló osztályok népellenes, reakciós kultúrája. A magyar nemzeti kultúrhagyaték sem egynemű valami, ez is egy népi és egy népellenes részre szakad. És ahogy a munkásosztály, a dolgozóparaszttság, a dolgozónép az, akiben a társadalom, az emberiség az osztálytársadalmak korszakán túl is továbbfolytatódik, ugyanúgy csak a dolgozó osztályok lehetnek minden nemzet kultúrájának, az összemberiség kultúrkincsének örökösei. Amennyire könyörtelen törvénye ez a társadalomfejlődésnek, annyira természetes az, hogy a munkásosztály és a dolgozó nép a nemzeti kultúrából csak a haladó, népi kultúrát veszi át, csak azt viszi be az emberiség egyetemes kultúrkincstárába. Az úri kultúrát, a kizsákmányoló kultúráját pedig a pusztulás és feledés sorsára ítélte a történelem, épp úgy, mint magukat a kizsákmányoló osztályokat is.

Senki sem vitathatja el, hogy a mi szocializmust építő társadalmunk kultúrintézményei, a dolgozó nép intézményei, a dolgozó tömegek kulturális fölemelésének ügyét, annak általános érdekeit hivatottak szolgálni. Színházaink is a haladó népi kultúra ápolásának tűzhelyei. Egész munkásságát tekintve természetesen ugyanez elmondható a szabadkai Népszínházról is. Ott is az a műsorpolitika alapvető szempontja, hogy a dolgozó tömegek érdekeivel ellentétes, káros hatású színharab nem kerülhet bemutatásra.

De ezúttal kivétel történt, a »Pusztai szél«-ben olyan darabot vett műsorra a színház, amely az úri magyar kultúra gomolyából való, amely sehogyan sem illeszthető be dolgozó népünk érdekeinek vonalába. Hunyadi darabjában éppen a népellenes kultúra egyik termékét kaparta ki a feledés porából — zavart, de nem keveseknél határozott tiltakozást, sőt felháborodást idézve föl vele a nézők soraiban.

Mert kinek a szemszögéből nézi és rajzolja Hunyadi ebben a színdarabjában az 1848-as forradalom előtti betyárvilágot? Kik voltak a betyárok és kik az üldözőik, a pandúrok, ha olyanok voltak, amilyeneknek Hunyadi lefestette őket?

Hát nem Móricz Zsigmond betyárjai, sem pandúrjai.

Hunyadi darabjából éppen a megfordítottja árad annak, ami a »Rózsa Sándor«-ból. Hunyadi a pandúrok oldalán áll és darabjával az a célja, hogy a nézőközönséget is odaállítsa.

A »Pusztai szél« betyárjai sötét, évetemült rablógyilkosok, megvetni való, deklasszálódott, társadalmonkívvüli elemek. Mindannyian ilyenek, kivétel nélkül. Hunyadi csak minden emberi mivoltukból kivetközött alakok bandáinak gyilkoló-fosztogató vállalkozásaival, dorbézolásaival és kéjtivornyaival helyettesíti be a betyárok egész kivoltát és ténykedését.

Már az első felvonásban, mihelyt megjelennek a színpadon, a három kupec legyilkolása és kifosztása után, olyanoknak tünteti fel a betyárokat, akik nemcsak szükségből gyilkolnak, hogy megvédjék magukat, vagy leküzdjék a rablásra kiszemelt áldozat ellenállását, hanem ezen túl is, minden közvetlen indok nélkül, csak a gyilkolás kedvéért, szadizmusból.

A második felvonás három képén át pedig továbbra is csak negatív vonásokat ken a betyárookra, de olyan erős színezéssel és oly vastagon mázoló ecsettel, hogy nyomában rombadól a néző minden eddigi rokonszenve a betyárok iránt, ha e befektetés hatása alá engedi magát. Itt a betyárok fő gondolata a kéjtivornya; még Üstödi Antal, a vezérük eszében és egész mozgásában is a fő mozzanat a nyolcvan szeretője. A társai pedig, Szilágyi András fetregése a tüdővész cigánylánnyal, majd késhegyre menő veszekedései a vetéytársával, vagy ahogyan életük másik fő tényezőjéről, a borról, a dorbézolásról beszélnek, no meg amilyen kéjelgő szadizmussal kötik fatörzshöz a közójük jött, de csak az Üstödi Annájával, a csárdásnéval folytatott szerelme miatt be nem fogadott strázsamestert — mindez annyira ellenszenvenessé és megvetnivalókká teszi a betyárokat, hogy ezen mit javíthat az az egy-két pozitív vonás, ami Üstödiben imitt-amott fölbukkan. Amikor a második fővonás után a függöny legördül, akkor már kő-kövön nem marad a betyárból, Üstödiben is csak kéjszomjas, vad zsványt láthat a néző. Hunyadi zsványoknak is nevezi a betyárokat.

Betyárromantika műve-e, vagy a valóságon alapszik, hibás-e vagy nem hibás érte Móricz Zsigmond, Csepreghi és a többiek, de biztos az, hogy a közönség a »Pusztai szél« betyárjaiban is az olyan szökött jobbágyokat kereste, akik magatartásukban se felejtették el honnan jöttek, akiknek továbbra is közük van a nemesuraknak raboskodó szegénynépéhez, akikre helyesléssel tekinthet akkor is, ha rabolnak és gyilkolnak, amikor ezt az úri bitangok, a gazdagok fölött gyakorolják, (nagyobbára ezt is tették), a szegénységet pedig védelembe veszik és szétszórják közötté az uraktól elrabolt holmit. Embereket, akiknek a sorsa vád a főúri társadalom ellen, akikben lázadó jobbágyokat is láthat, amikor a rezsim

örzökutyái, a pandúrok ellen harcolnak. De bizony, ezek helyett elfajult, velejükig romlott zsványokat mutat be Hunyadi, a pandúrok helyett épen ők, a betyárok lettek az undortkeltő véredek.

Hunyadi pandúrjai pedig rokonszenves emberek. Bors Istvánt, a strázsamestert igazi emberi szerelem fűzi Annához, Üstödi lenyügöző szeretőjéhez. Amikor ő Annával van, az amolyan rokonszenves, magasabb skálán mozgó érzésekkel telített szerelmi együttlét. Bors István eszményi dologért, szerelméért ránt kardot a pandúrhadnagra és szerelméért néz szembe hősiessen a halállal a zsványtanyán.

A harmadik fölvonásban a statáriális bíróság előtt, ahol a betyáralakok, illetőleg Üstödi legpozitívabb, legrokonszenvesebb lépése lejátszódik — csak mégtovább fokozódik a betyárok (zsványok) és pandúrok Hunyadi-fajta, fordított szereposztású szembeállítás. A pandúrhadnagy nagylelkű gestussal letagadja, hogy Bors István kardot emelt rá, és e vallomására hamis esküt is tesz. A statáriális bíróság fölmenti a strázsamestert, az eltévedt báránynak megbocsátó, jólelkű pandúrezredek nem kis meglepedésére. Bűnbánat, önbírálat szállta meg a hadnagyocskát, az idézte elő nála a metamorfózist, — mert hisz ő támadta meg Bors István Annáját. Ő tehát nem egy vásott gonosz lélek, aki tobzódik a bűnben, im, fölülemelkedik önmagán, nemeslelkűség vesz rajta erőt, és megteszi a józan ész követelte, életmentő lépést: Bors István megszábadul és elnyeri szíve vágját, a csárdásné.

Itt billen a darab igazán és véglegesen a pandúrok, a nemesúri rezsím oldalára olyan sodró erővel, hogy még a közönség jó részével is elfeledtette egy pillanatra, mi is a társadalmi szerepük e huszárzubonyosoknak és tapsvihart váltott ki belőle. Íme, mekkora sikerrel idealizálta Hunyadi a pandúrokat,

Ezután jön a zárójelenet, amelyben Üstödi odamond a statáriális bíróságnak, meg az egész rezsímnak, végighúz a kegyelemért esedező Szilágyin és emelt fővel indul a bitó alá. Az ellépő Üstödit nem kíséri olyan taps, mint amit a hadnagy kapott. A bíróság elé az az Üstödi lépett, akit a darab első két felvonásában már erkölcsileg teljesen kivégzett Hunyadi. A harmadik felvonás Üstödié, inkább a dramaturg és a rendező szerzeményének tűnik föl. Nem hathat meggyőző betyárvezérként az, akit két fölvonáson át zsványvezérnek ösmert meg a nézőközönség. Nem tud sem részvétet, sem bámulatot kiváltani maga iránt. Ha akadnak is mel'állók, ezek sem tudják leküzdeni az előzményekben megalapozott gondolatot: no most hurokra kerülsz, te gazember. Ím, ekkora sikerrel tette visszataszítóvá Hunyadi a betyároknak azt a képét, amelyet népünk magában hord.

A harmincas évek végefelé írta Hunyadi ezt a betyárokat, a jobbagságot, a szegénységet, azok ösztönszerű lázadását sárbatipró és üldözőiket glorifikáló darabot. Horthy Magyarországon, Budapesten és egyebütt sikerrel játszották. Csoda-e ez — hisz tökéletesen kiszolgáltá vele a magyarországi tőkés és nagybirtokosok rezsímjét. Olyannak mutatta be a negyvennyolcelőtti betyárvilágot és pandúrokat, amilyennek a feudo-kapitalista Magyarország urai kívánták látni. Nem hiszem, hogy a csendőrpáncsnokság nem küldte szervezetten is a kakastollasokat: menjenek, nézzék meg ezt a darabot és okuljanak Bors István esetéből — életükkel játszanak, ha elpártolnak az uraktól, emberi bánásmódban csak az urak oldalán lehet részük.

De mindez érthető is, ha Hunyadi Sándorról, a Horthy-rezsím előtt magát annyira igazolni törekvő tollnokról van szó — mert úgy beszélük, volt neki miért igazolnia magát. — Érthetetlen azonban az, hogy a szín-

ház vezetősége másorra tűzte ezt a darabot. Tudom én, hogy nem kicsik egy színház műsorgondjai sem — de semilyen darabhiány sem igazolhatja a dolgozó népünk harcával homlokegyenest ellentétes irányzatú, a ledöntött uralkodóosztály világnézetének és szájaizének megfelelő darab előkaparászását a lomtárból.

Vannak ugyan, akik a darab mellett érvelnek.

Egyesek a zsványokon megnyilatkozó pozitív mozzanatokat emlegetik. Szerintük betyárokat, az elnyomott nép képviselőit kell látnunk Ústödiben és társaiban. Hunyadi nem zúzta szét ezt a képet. De ezek figyelmen kívül hagyják azt, hogy pártfogolt alakjaikon jóval, de jóval több a zsvány-romlottság, mint az imitt-amott előforduló pozitív vonaltöredék.

Mások szerint a betyárok éppen ilyen zsványok is voltak, aminőknek Hunyadi bemutatta őket. A betyárromantika kiköltött hazugság. Móricz Zsigmond idealizált képet adott. A betyároknak semmi közük az osztályharchoz. Létezésükben, ténykedésükben nem is volt semmi haladó, semmi pozitívum, semmi népi jellegű. Mint öntudatlan, szervezetlen, ösztönszerűen urakat fosztogatók sem jelentettek semmi értékeset. — Tegyük fel, hogy így van — amit ugyan én nem hiszek. De igazolhatja-e ez a nemesúri uralmi rendszer pandúrjainak dicsőítését? Művészi igazsággá teszi-e egy modern tőkés ország tüntető tömegekre lövöldöző kapitalista rendőrségének glorifikálását a gangsterek vásott romlottsága?

Erre a kérdésre ismét mások azzal támasztják alá igenlő válaszukat, hogy ugyanezek a pandúrok pár évre rá, 1848/49-ben a szabadságharc oldalán harcoltak. Így jutnak el odáig, hogy az úri rend őreit nyilvánítják az akkori társadalom legemberségesebb, pozitív elemeinek. Hunyadi logikájában ez is lehetséges. De van-e, lehet-e ennek a gondolatmenetnek valami köze a munkásosztály harcoss, forradalmi és egyben tárgyilagos szemléletéhez?

Ismét mások, főleg azok, akik a színház pénzügyi gondjaival viaskodnak, a darab közönségsikerére fordítják a figyelmet. De azt hiszem, ebben az esetben súlyosan tévedtek. A bemutatóra sem telt meg egészen a ház. Úgy érzem, színházjáró közönségünk mégis sokkal műveltebb, világnézete sokkal kikristályosodottabb annál, minthogy műélvezettel tudná nézni ezt az úripárti darabot. Már a bemutató közönségén is felfedezhetőek voltak a rosszallás, vagy tétovázás és dilemma kézzelfogható jelei. A nézőtérrel távozóban föl-fölbukkantak még a tiltakozás esetei is.

Jóltudom, hogy a darab védői művészi szempontból barikádozzák körül magukat. Hunyadi mesterségbeli erényeire, a darab formái, a mondanivaló feldolgozásbeli kvalitásaira hivatkoznak. Nincs szándékomban kitérni a dolgoknak erre az oldalára is. De fontosnak tartom leszögezni, hogy a darabválasztásnál semmikép sem lehet csak formaművészeti szempontok alapján dönteni. Thália temploma is szerves része a mi társadalmi életünknek, az sincs a mi mai valóságunkon kívül — onnan sem lehet kiszorítani a mi társadalmunk alapvető világnézeti — ha úgy tetszik politikai — szempontjait. Ott sem lehet helye annak, ami népüktől idegen.

De ha ez így van, akkor — úgy találok — semmi, de semmi módon sem lehet olyan egységes, egyenesvonalú érvelést teremteni, amely meggyőző módon igazolni tudná a »Pusztai szél« műsorravételét.

No de — szóljanak ehhez mások is.

Olajos Mihály

Pusztai szél

(Jegyzetek egy színpadi bemutató után)

Nálunk az élet minden vonalán sokkal gyorsabb léptekkel halad a fejlődés, semhogy az alkotóművész lépést tarthatna vele. Az újítás és országépítés forradalom: izzó kohó, amelyben az új társadalom arca és lelkialkata készül. Lassú tűznél könnyebb, kényelmesebb a munka, a szerzői alkotás is, de a szerzőt kettős veszély fenyegeti itt: nemcsak a tűzzel, hanem a mű tartalmi és formai követelményeivel is megalkuszik, többet jelent számára egy féltve melengetett emlék, mint egy forró, friss élmény, témáért visszanyúl és alkotásával lemarad. Ám nem sokkal vigasztalóbb az sem, amit a kapkodva siető szerzőkről mondhatunk, mert a gyorsforralón készült drámai művek éretlenek, csak a címben megjelölt szándék hiteles bennük, alakjaik mechanikusak, élettelenek, a darabok szerkezete pedig laza, hirtelenében összefűzött vázlatos részekből áll, úgy hogy a dramaturg, a rendező, de a színpadi interpretálás során már maga a nézőközönség is attól tart mindig, hogy a színpadi mű szemeláttára hullik szét alkotó elemeire. Kétségtelen, hogy a dráma a legnehezebb műfaj, a téma a legtöbb érési időt ebben a formai keretben igényli, de azért mégis azt kell mondanunk, hogy ennyi idő után (a föl-szabadulás óta hét esztendő telt el) legalább több lenne a kísérletezés, a színház asztalára helyezne valamit, amiből lenne mit válogatni.

Még kísérletezésekkel is alig találkozunk.

A művészeletet tükröző napi- és időszaki sajtó arról tudósít bennünket, hogy a második világháború befejezése óta a darabhiány égető problémává vált nem csupán a hazai színpadon, hanem külföldön, Európában s a világban is. Alig akad színpadi szerző, akinek műve térhódító léptekkel átlépte volna a bemutató város palánkjait. Leginkább ott ragadnak meg, azokon a színpadokon, amelyek hivatalból vagy jobb esetben a műpártolás merész elhatározásából bemutatására vállalkoztak, — de a legtöbb darab még ezekről a színpadokról is lekerül, s helyébe — akarva nem akarva — a régi színházak két háború közti repertoárjából kerülnek elő a darabok. Votaképpen mi is indítja el a rendezőt, vagy a színházi műsor összeállítóját, hogy ezek között keresgéljen magának anyagot s ha már visszafordult, akkor ne menjen a renaissance — vagy a görög-római dráma és komédia koráig el?... A darabkeresőt ebben a válságos helyzetben a fentebb említett repertoárhoz az az érzés vezeti, hogy ezek a darabok már átmentek az idő próbáján, többé-kevésbé megállták a helyüket, megfeleltek a »közönség ízlésének«, s ma annyit bizonyosan elér vele az együttes, hogy a magának szórakozási lehetőséget kereső közönség megtölti a nézőteret. Jóllehet, ez a műsorpolitika bizonyos mértékig a régi értelemben vett színházi élet igényeit szolgálja, de színházi életet teremtet és teret ahhoz, hogy a korunkat híven tükröző művek és a nagy klasszikus szerzők remekei is néhanapján színpadra kerüljenek.

Ez a műsorpolitika emelte ki a Színházi Élet darabmellékletei közül Hunyadi Sándor színművét is. Hunyadi a századforduló nemzedékének modern színpadi szerzői közé tartozik, azok közé, akik a polgári irodalom berkeiben is megtanulták azt, hogy természethűséggel ábrázolni többet jelent és igazi művész keze alól maradandóbbat is, mintha a valóság talajától elszakadva valami különösen érdekes és eredetiséggel telített művet alkotnának. Hunyadi nem egy művében vette tárgyául az alföldi nép életét: színműben, regényben, novellában egyaránt. A »pesti parnasszus« ünnepeit szerzői közül azon kevesek közé tartozik, akik érdeklődéssel fordultak Bácska világa felé (de itt nem a nép-, hanem inkább a multból ittfeledkezett bácskai nábobok élete ragadta meg) és itteni élményeikből belevittek — talán kuriózumként — egynehány képet az irodalomba. A Géza és Dusán című regénye a Dungszerzsi-család kastélyának belső életét hozza, ahová a dzsentriken kívül csak a bozontoshajú művészeknek nem volt »tilos a bemenet«. Ha tudta is Hunyadi, de nem vett tudomást róla, hogy a kastély, — akár a Nagy-Alföldön — itt is sziget, amely külön faunájával és flórájával éli gondtalan, mit sem követelő életét, s így nem is csoda, hogy az író a két nép úri fiának egymásratalálásában és kedélyes barátságában megleltnek vélte a bácskai élet mondavalóit. Színművében, a »Bors István«-ban már megszólalnak a parasztok, izes, zamatos nyelven, de istállóságú, nyügös életükkel kivezető utat csak az örökségként ölükbehulló ezer hold jelent, s nem a dzsentrivilág ellen föllobbanó lázadás.

Népies (nem népi) tárgyú darabjai közül tán a »Pusztai szél« indult annak. Úgy látszik, képzeletét foglalkoztatta a betyáreglet, Szigligeti, Jókai, Tóth Ede és Csepreghy Ferenc nyomán a betyár-romantika, Mikszáth és Móricz után pedig a realista hang, amely a legendás parasztszavargókból, a kiebrudalt csikósokból, számadókból, igyekezett embert faragni. Hunyadi Üstödi Antalja is ilyen felemás alak: két arccal néz a világba. Egyik kétségtelenül a betyár-romantikából került a szerző keze ügyébe: a félelmetes, országoshírű pandúrokat garmadával elemészto asszonyfalóé, akinek minden tanyán akad egy fattya, — a másik az emberré formált, elűzött számadóé, akiben ösztönös foradalommá, lázadásá ért az a gyűlölet, amit a föld és az életjavak korlátlan urai iránt érzett. Nádasok és zsmabékok között, tudóveszes cigánylánnyal egy sátor alatt élte csendesebb napjait, híre magaköré gyűjtötte a hercegi, grófi és bárói uradalmakból hasonlóképpen földönfutóvá vált csikósokat, gazdasági cselédeket és ugyanúgy vezérükké vált, mint a szegedi homokon, a röszei partos földeken az alföldi, bácskai és bánáti betyároké Rózsa Sándor vagy Angyal Bandi. Jóllehet, a kevésbbé szerencsésen megoldott expozícióban — a minden arccal nélkül megrajzolt parasztkupecek határtalan harsogásában — olyannak tűnik, mint egy fékevesztett gyűlevészhad vérszomjas rablólovagja, aki nemcsak ösztönös osztályharc, de pusztá rablás ürügyén is fölnyársalja az országutak védtelen utasait, — de később, egy-egy halk, szűkszavú vallomásából kiderül, hogy a túlvilági élet poklával fenyegetett szegényemberek oldalán áll; amerre jár, húst eszik és bort iszik az éhségtől fölkapott állú juhász és a kanász, s amit a kastély uraitól elvett, azt kétkézzel szórja emezek között szét, magának csak annyi csecsebecsét tart meg a zsákmányból, amennyivel egy-egy csárdásné-ágyasát ajándékozza meg. A nyolcvan asszony közül egyik ilyen megbabonázott szeretője özvegy Törökné, Gyöngyösi Anna, a szép csárdásné is, aki már több mint egy évtizede szolgálja ki szerelmével. Üstödi Antal fölött azonban elszaladt az idő: korosodó arcán sokasodik a szarkaláb, a szerelemért mindig drágábban kell fizetni. A csár-

dásné most már nem ezt a hervadó embert, hanem az uralkodó osztály kopóját, a strázsamestert szereti. A csapodár asszonynak a főispán hadnagy fiával együtt három szeretője is van, de minden ujjára kaphatna tizet, ha akarná. Úgy él, mint a puszták vadgalambja, ide-oda sodorja a szél, a betyár karjaiból, öleléséből a pandúr-örmester ágyába, onnan a délcég hadnagy karjaiba, mert itt még senki nem kérte tőle számon, hogy hová is vezet az útja. De amikor erre sor kerül és Üstödi pányvával akarja megfojtani, mint a puszták szajháját, a hatóság kezére adott pandúr szerelméért bosszúból a nyílt árulástól sem riad vissza. A betyárt a huszárok kezére juttatja, bár tudja jól, hogy ott nem vár más rája, mint a bitófa. »Ha veszik az örmester-szerelme, mert féltékenységében le találta ütni a csárdásnéval incselkedő hadnagyot, — hát vesszen a betyár is: lógjanak egymás mellett a bitófán«. Csakhogy a rögtönítélő bíróság tárgyalásán — ha csak egy pillanatra is — szembetalálta magát a való élettel: a puszták népének szava szívéig hatolt. Amikor a tanácselnök megkérdezte a betyárt, ismeri-e »ezt az asszonyt«, Üstödi válaszában... »soha nem is láttam«, benné csengett a nép ítélete. Hunyadi az elvett expozíció után a zárójelenetben rátalált a reális hangra és happy-end helyett a két malomkö között fölörldött asszony tragikus összeomlását adta. És itt a szerzőnek még egy erénye van, ami a fennebb említett népszárművek betyár-romantikájával ellentétben áll. (Ne feledjük, hogy amikor a Pusztai szél született, Móricz még hozzá sem kezdett a Rózsa Sándor regényének földolgozásához.) Ő nemcsak pusztai történetet adott, bár a cím, — lehet, hogy elterelő szándékkal, csupán erre szorítkozik —, nem elégedett meg azzal, hogy a betyár alakját a végtelenbe vesző látóhatárból kidomborítja majd a cifra szüre, fokosa, sarkantyús csizmája, hanem emberi jellemeket adott, amelyeknek mélyéről elébünk léptek a XIX. század ötvenes éveinek és a kiegyezés korának alakjai noha a szerző színművének korát úgy jelölte meg, hogy az 1848 előtti évek életét vetíti elénk, s ez azért történt nála ilyen anakronisztikusan, mert a társadalomfejlődés történetét a polgári író szemüvegén keresztül nézi és úgy érzi, hogy a puszták felől negyvennyolc előtt ugyanazok a szelek fújtak, mint a kiegyezés korában, amikor Petőfit már rég elnyelte a sír és az ősz Vörösmarty; a bujdosásból megtérve megtörtén, önként jelentkezett a bíróság előtt.

Ezekről a fogyatékoságoktól terhes, de pozitívumokba kapaszkodó darab meglehetősen nagy gondot okozott a rendezőnek. Amikor a színmű kompozíciójának szerves egészét jelenetekre, képekre bontotta, sokhelyütt ki kellett szabadítania a realista hangot a romantika öleléséből. Ebben a törekvésében Pataki László rendező több eredményt ért el, mint Hunyadi. Merészen csiszolt, vésett és faragott belőle, s a darab így vált teherbíróvá a mai realista színjátszás színpadi követelményei előtt. Kétségtelen hogy a rendezőben több a realitásérzék, mint magában a szerzőben, noha a betyárélet és a pusztai világa többször a romantikus olajképekre emlékeztető kavargó sötét színekben tárultak elénk olyannyira titokzatosan és mesészerűen, hogy a háttér homályába nemcsak az arcok, de a hangok is belevesztek: elnyelte őket a misztikus sötétség. (Ez a megállapítás az első felvonás zárójeleneteire és a második felvonás kezdő képeire vonatkozik.) Egyébként képszerkesztési élénkek, mozgalmak és meglátszik rajtuk, hogy a rendező nem elégedett meg a részletmegoldásokkal, hanem a művészi egységre és a még nehezebben elérhető teljességre törekedett. Ezt a törekvését a legkevesebb siker — természetesen a szöveg-nyújtotta lehetőségek miatt is — a harmadik felvonásban koronázta. A tárgyalási jeleneten megéreződött, hogy

sokáig birkózott vele, amíg a megoldáshoz ért. Tipusrajzaiban elég biztos kezekkel nyúlt a szöveghez, bár a rögtönítelő bíróság tanácsstagjainak megformálásánál nem tudta elérni azt az eredményt, amit a puszták népével adott. A vásárosparasztok sem voltak valami szerencsésen megkonstruált alakok. Érezni lehetett rajtuk, hogy a rendező a szerzői szövegkönyvre bízta magát, amely hevenyészettségekben megelégszik annyival, hogy a nehezen induló expozícióban hézagpótló szórakoztatást nyújt a közönségnek de ugyanakkor a színmű kereteiből kivirító karrikatúrákat ad. Annyit azonban meg kell ismételnünk, hogy Pataki ebben a darabban néhány feledhetetlen képet ad.

A darab középpontjában a betyárok vezére, Üstödi Antal áll. Drámai alak, akinek cselekményben gazdag szerepét hatáson lehet játszani. Ez a nagy és jelentős szerep nem is kerülhetett volna jobb kezekbe, mint amikor a rendező Sántha Sándor kezébe adta. Az ő szerepkörébe tartozik, s itt most alkalma nyílt arra is, hogy eddig ismert művészi arcképét új vonásokkal gazdagítsa. Sántha élt is ezzel az alkalmal. Nem hátrált meg a nehézségek előtt. A darabban Üstödi robotos alakja annyira kiemelkedő, olyan plasztikus, mint egy pusztába állított »gazdátlan« szobor. Hogy gazdátlan, hogy senkié s még maga a nép is (a szerző szemével persze) félve, messziről nézi, ez a szerző mulasztása s nem az alakító művésze. Ezért rekedt meg darabja a népszínművek modernebb, realisabb változatainak lépcsőfokán s nem izmosodott klasszikus értékű drámává. Amikor Sántha kétségtelenül művészi játéka pereg előttünk s betölti majd az egész színpadot, megint és újra föltámad bennünk a kérdés: miért nem akad művész immár egy évszázad óta, aki Tiborcot tovább viszi és a társadalom fejlődése útján Dózsa György unokájával együtt elénk hozza? (Ehhez, úgylátszik, több ideológiai fölkészültség és mélyebb művészi, esztétikai koncepció szükséges, mint amennyivel Hunyadi rendelkezik... (Sántha alakításával kapcsolatosan — hiányolhatóan — csupán annyit említünk meg, hogy játék közben gyakran, visszatér megszokott hanghordozásába (könnyed, kedélyes nevetgélése, a mondat végének érzelmes lejtése) s maszkja mögül a betyár álarcában is előbukkan a századfordulói polgárosulás útjára ért paraszt möricz-zsigmondi alakja.

Üstödi Antal mellett a legszelesebb skálájú szerep Annának, a szép kocsmárosnénak jutott. Drámaisága a főhős mellé s összetettsége még több társadalomrajzot ad, mint a partnerének szerepe. Amennyire a darab vázlatos társadalomrajzából kibogozható, Anna élete vergődő élet. Ide-oda sodorja a szél s hosszú évekké kell eltelniök, míg végre úgy vélheti, hogy megtalálta a helyét, amit voltaképpen akkor veszített el, amikor odaadta magát a strázsamesternek. Ferenczi Ibolya komoly művészi fölkészültséggel látott ennek a szerepnek a megfogalmazásához. Bár ilyen szerepkörben, — legalábbis főszerepben — eddig még nem láttuk, nem csalódtunk benne. Mélyen átél és precízen kidolgozott művészi teljesítményt nyújtott, csak úgy véljük, hogy helyenként a túlsimára fésült intellektuális gesztusok helyett jobb lett volna a pusztai vadócok rideg darabosságát adni: mindenestre hitelesebb, mint egy országútmenti csárdában a cizellált, kecses mozdulat. Tudjuk, hogy ez Ferenczi Ibolya egyéni játéktílusából ered, de helyenként még dikciójára is áthatott, s az nem a csárdába való. Jólmegjártzott belső vívódásaival hitelt adott a zárójelenetben bekövetkezett drámai összeomlásának.

A meglehetősen benépesített darabban a sok szerep között a strázsamester szerepe egyáltalán nem mellékalakra szabott szerep. Ott áll a

főszereplők közvetlen közelében meglehetősen összetett jellemrajzával. Bors István strázsamester romantikusan síma életét a kalandos szerelem tüzdelteli belső törésekkel, amelyeknek nyomán a konfliktusokban kibontakozik a szolgálélek osztályát elhagyó, megalkuvó jelleme. Őt voltaképpen a féltékenységből elkövetett gyilkossági kísérlet sodorja a lázadók táborába, ahol bosszút is esküszik kizsákmányoló urai ellen, de később, a főtárgyaláson megint csak alázatosan elfogadja tőlük a kegyelmet, és készséggel fogadkozik, hogy »továbbra is hűséggel fogja szolgálni őket, mert meghagyták neki életét«. Versegi József az együttes fiatal tagjai közé tartozik: nagyobb szerepben most láttuk először. Darabossága a színpadi rutin hiányával magyarázható, s ezzel magyarázható az is, hogy szövegmondása még nélküli a játékkal való szerves egységet és folyamatosságot. Különösen a főtárgyalás nagy jelenetei nem eléggé átélt jelenetek, egy-egy félbemaradt mozdulat arra mutatnak, hogy egyelőre még csak mellékalakokat tud színpadra állítani. Amit azonban így is játékában hozott, abból több helyen fölcillant a fejlődésképeség fénye is.

A betyárokat alakító Szabó István, Virágh Mihály és Godányi Zoltán sok igyekezettel és természetűséggel kidolgozott színpadi teljesítményén kívül még két szerepet kell kiemelnünk: Szilágyi László huszárhadnagyát és Juhász Anna Mariját, a csárdabeli mindenasszonyt. Ami elmondható Juhász Annáról, hogy játéka széles skálán mozgó, változatokkal teli alakítás volt, azt ismerten hiányoljuk Szilágyi játékaiból. Nagybőrára eddigi szerepkörének ismert figuráját hozta kissé gyorsütemű szövegmondással. Művészi változatokat a tárgyalási jelenet eskütételében láttunk tőle: ott egy-egy művészi mozdulat hatásos érvényesítése olyan művészi adottságra vall, amelynek fölszínre hozásáért érdemes küzdeni az egységesség ellen. Mamuzsich István alispánja színészi igyekezettel megformált alak, Fejes György tollnoka remek epizód-alak, de amint a tanács különféle alaprajzú alakjából összeáll a rögtönítelő bíróság tablója, nem eléggé élettel teli a drámai légkör, s ennek következtében a rögtönítelő bíróság zord hangulata helyett a rendes bíróság szabadabb levegője csap meg bennünket. Ugyancsak szép epizódszereppel kapott helyet a darabban Juhász Zsuzsa, aki a puszták hontalan cigánylányának sokszínű alakját jelenítette; Kiss Julia és Remete Károly játéka a kisebb szerepekben az egységes teljesítményhez hozzájáruló számottevő színészi munka volt.

A színes díszletekkel megalkotott képek festői háttérrel adtak. Éreztük bennük a távlatot, az élet jelenvalóságát, a pusztai lehelletét. Az elismerés és a dicséret ezért De Negri Endrénének és Magyar Zoltánnak jár. Nekik is köszönhető, hogy Pataki az alakító művészek hozzájárulásával olyan plasztikus képeket tudott alkotni.

A bemutató után az az érzésünk, hogy a Magyar Népszínház kísérlete a Hunyadi-darab bemutatásával nem merül el a visszhangtalanságba, mert amit a művészi együttes nyújtott, több a színházi repertoárban a mai- és a klasszikus drámák hiánya miatt beállott hézag kitöltésénél. Olyan rendezői és színészi munkával állunk szemben, amellyel érdemes és kell is foglalkozni éppen azért, mert színházi életünk továbbfejlesztése terén egyik célja az egységes realista játéktípus megteremtésében rejlik; a másik cél pedig — amely szintén elsődleges — a helyes, haladószelemű, konstruktív műsorpolitikája.

L. E.

A francia impresszionizmusról

A vajdasági képzőművészek állandó kiállítási helyiségében
bemutatott műnyomat-tárlat nyomán

A vajdasági képzőművészek állandó kiállítási helyiségében műnyomat-tárlat nyílt április hatodikán, amelyen bemutatták a francia impresszionista festők műveit. A hetvenöt színnyomat az irányzat legkiválóbb képviselőinek műveit szemléltette, annak a rendkívül harcos művészcsoporthoz alkotásait, amely a múlt század derekán két nagy névből, Edouard Manet és Claud Monet személyéből nőtt ki és erőteljes képzőművészeti mozgalommá fejlődött. Kezdetben a mozgalmat sem a művészi élet hivatalos képviselői, sem az átlag-polgár nem fogadták el. A festők, akik azonos úton haladtak és az akadémizmus ellen harcoltak, gúny tárgyává váltak, a hivatalos bírálókat megvetette őket, sőt az ellenséges hangulatú közönség testi épségüket is veszélyeztetni, a kiállításokon hosszú ideig a sikertelenség kíséri őket, elveikhez azonban következetesen hűek maradtak. Örülteknek nevezik őket »akiknek képeitől még az omniuszok lovai is megbokrosodnának«, mégis nyugodtan tovább festenek, nem védelmezik festészetüket és nem bocsátkoznak semmiféle elméleti irányvitákba. Az impresszionista elnevezést acsarokodó ellenségeik kenték rájuk, és bár ezáltal is nevetségessé akarták tenni őket, mégsem vélték szükségesnek, hogy ellene kikeljenek, ellenkezőleg, egyszerűen elfogadták az elnevezést.

Az impresszionizmus akkoriban inkább egy festőcsoporthoz jelentett, mintsem festészeti irányzatot. A csoportot alakító festők egymás között is sokban különböztek, azonban a természet iránt azonos szeretetet tápláltak, a színektől pedig az intenzitás teljességét követelték. Míg egyesek csak tájfestészettel foglalkoztak, addig mások kizárólag figurális kompozíciókat készítettek. A színeképelemzéssel, valamint annak a korának más felfedezéseivel és tudományos vívmányaival párhuzamosan, ezek a festők a plein-air-ben keresik a fényhatásokat, hogy a szabadteri tárgyakon mutassák be a napfény hatását. A hely tónusa ezáltal elveszti jelentőségét. A fák zöldje a távolból más, kék színt kap. A testbőr, a felső- és alsóruha, a gyümölcs és a többi tárgy színei csak a fény és a levegő hatásában átalakítva léteznek. Az impresszionizmus lényegében realizmus, azonban nem szolgál másolása a természetnek. Elveti a vallásos, az anekdotikus és a történelmi tartalmat, a sötét színeket, és a festészetbe bevezeti a l'art pour l'artizmust.

Ezt a mozgalmat, — amely David és Ingres idejében jött létre, akik a klasszikushoz és a renaissancehoz kapcsolták a festészetet és a legnagyobb ellenzői voltak az impresszionizmusnak — olyan írók védelmezték, mint Zola, Baudelaire, Alfred de Musset, Balzac és mások.

Edouard Manet, a nagyműveltségű festő volt az első, aki harcbaszállt az akadémiizmussal. Már mesterének, Couture-nak, a műtermében megmutatkozott vezéri erőteljessége és tehetsége, később pedig szakított a hivatalos akadémiai irányzattal, az előírt festéssel. Manet festési módja, amely Courbet realizmusának hatásaként jött létre, kétségtelesen nagy fordulatot jelentett az ellenfelei által hirdetett technikával szemben. »Csak azt fesse a festő, amit lát, és pedig úgy, ahogyan látja. A képet gyorsan kell rögzíteni és önmagát, élményét kell az embernek benne adnia. Manet alaposan megfigyeli környezetét és ezután is fest. Az élet és az életnek minden megnyilvánulása érdekli. Alkotásaiban valóban korának krónikusává válik, katonákat, toreádorokat, előkelő társaságbeli hölgyeket, táncosnőket, színészeket, félvilági nőket, csónakkirándulásokat fest és megfesti Maximilian megöletését is, stb.

1870 körül Edouard Manet örömmel fogadja Claude Monet felfedezéseit, és ebben az időben festi legsikerültebb műveit: »Phienés«, »Nana«, »Füldöző nő« és több más hasonlóan értékes művét.

Claude Monet-t, akit »Impresszió« című festménye nyomán gúnyosan az impresszionizmus atyjának neveztek el (képe a napfélykeltést ábrázolja, a fénysugarak áttörik a londoni ködöt), ugyanolyan kíméletlenül támadták említett műve miatt, mint Manet-t »Ebéd a szabadban« és »Olympia« című festményeiért. A klasszicista festőkkel ellentétben, akik kizárólag műtermekben dolgoztak, az impresszionisták kimentek a természetbe. A fényhatások vonzzák őket és elszakadnak a lakosságtól, de a hivatalos, konzervatív városi köröktől is. Monet majd kizárólagosan plein-air-ben dolgozik. Monet vizuális világát és palettája tiszta és fénylő színeivel festett alkotásainak tárgyát az ég, víz, a felhők, a minden elképzelhető változatban megmutakozó napfény képezik, tájak, rezgő visszfényű vizekkel. A Themze napfényben vagy ködben, székesegyházak, kék különböző megvilágításban, vagy éles napfényben fürdő alakok.

Míg Edouard Manet és Claude Monet elvitathatatlanul megalapítói az impresszionizmusnak, addig Paul Cézanne festő volt az, aki azt véglegesen megerősítette. Azt tűzte céljául, hogy az impresszionizmusból tartós és erőteljes festészetet teremtsen. Ez a nagy festő, aki talán a XIX. század második felében és a XX. század kezdetén a legnagyobb volt, fiatal korában El Grecoért lelkesedik, később Tiziant tanulmányozza és Chardin hatása alá kerül. Műveiben az impresszionisták frissességét és kifejezőerejét, az alakító jellegű rajzzal és a klasszikus mesterek kidolgozott anyagosságával köti össze. Cézanne festészetében nincs különbség élő és holt tárgy, a szellem és az anyag minősége között. Mindent áthat a szellem és minden anyagszerű, mind a »Gyermek piros mellényben«, mind a »Kék váza« festményeiben és ugyanígy van tájképeiben, csendéleteiben vagy figurális kompozícióiban. Számára minden ösztönzés forrása, az egyetlen indíték és minden igaz ihlet eredője a természet. Cézanne festészetét konstruktív mértani alapon nyugoszik. Képeinek ékessége, amit ellentétes színekkel és velleurel érzékít, a tökéletességig van fejlesztve.

Edouard Manet-nak és Claude Monet-nak életükben, ha a képtelenségig potom áron is, sikerült néhány festményüket eladni, ez azonban Cézannénak mind haláláig, 1906-ig, nem sikerült. Ügylátszik, Zolának, Cézanne iskolatársának, sem volt érdeke festészetét iránt. Cézanne arcképet készített róla, ami Zolát annyira felbőszítette, hogy örökre megszakította vele a barátságot.

Cézanne festészetét nagyszámú követője folytatta, néhányan közülük, elmélyítve konstruktívizmusát eljutottak a kubizmusba.

Hármukkal párhuzamosan alkot a velük egyívású Auguste Renoir, az enyhe rózsaszínű női alakok, az erőteljes szobrászi formák és a nyugodt, leegyszerűsített síkok festője. Továbbá Edgar Degas, a kiváló rajzoló, a mozdulat pillanatainak megörökítője. Korának életét, jellegzetességeit mutatja be és ezáltal eltávolodik a többi impresszionistától. Camille Pissarro előbb Corot, majd később Claude Monet hatása alatt fest, nagy festői becsületességgel, enyheárnyalatú zöld színei uralkodnak vásznain, falusi mozzanatok megoldásához nyúl és párisi sugárutakat fest. Alfred Sisleynek hasonló a tárgyköre mint Pissarrónak, csak talán erőteljesebb egyéni hangszílyal. Mintaképe eleinte Corot, később Courbet, azonban leginkább Monet-t szerette.

Armand Guillaumin és Berthe Morisot, Manet művészetének követői, valamint a csoporthoz tartozó többiek egyetlen színnyomattal sem voltak képviselve ezen a kiállításon.

Degas, Pissarro és Sisley követői Gauguin és Toulouse-Lautrec. Paul Gauguin-re eleinte Pissarro volt nagy hatással. Később Cézanne hatása alatt erőteljes, leegyszerűsített hatalmas kompozíciókat festett. Toulouse Lautrec-re, aki kiváló rajzoló és korának alakjait festi, Degas volt nagy hatással.

Előbb Jean François Millet, barbizoni mester, majd Pissarro és Seurat nyomdokain jelentkezik a holland Vincent Van Gogh, aki korábban kereskedő és lelkész volt, és bővérű természetével, misztikus, idegalkatával bevonul a festészetbe. Vásznai, amelyeket látszatra kezdetleges technikával és ingó ecsetvonásokkal fest, higgadt egészséges emberre, a természettől megigézett festőre vallanak. Ellentétben ezzel, ahogyan képei után ítélhetünk, életrajzírói feltűntetik lélekkhasadását. Festésze, amely az impresszionizmus idejében jött létre és fejlődött, sajátos jellegű. Ugyanúgy, mint Cézanne-t, Van Gogh-ot sem értékeli kellően kora. Csak halála után ismerik fel értékét és hatását korunk képzőművészetére és nagyszámú tanítványára.

Az impresszionista mozgalomból a korszerű festészet tovább fejlődik a neoimpresszionisták, Georges Seurat és Paul Signac útján, majd a »meghitt impresszionizmus« festői: Pierre Bonnard és Vuillard következnak, továbbá a fauvisták: Matisse, Rouault, Marquet, Dufy, a kubisták: Picasso, Braque és Lhote, a »függetlenek«: Utrillo és Suzanne Valadon, a szürrealistákig, absztraktokig, a primitívekig és az expresszionista irányzatig.

M. Balacs

DR. ZAMENHOF L. LAJOS:

A nemzetközi nyelv lényege és jövője

Abból az alkalomból, hogy sajtónk egy része („7 Nap“, „Magyar Szó“, „Ifjúság“, „Politika“, „Ilustrirani Vjesnik“ stb.) többször írt a nemzetközi nyelvről általában és az eszperantóról külön, nem tartom feleslegesnek részleteket közölni az eszperantó megteremtőjének, Dr. Zamenhof L. Lajosnak 1900 táján „A nemzetközi nyelv eszméjének lényege és jövője“ címen írt értekezéséből. Az értekezést annak idején a Tudományok előmozdítására alakított francia szövetség párisi kongresszusán olvasták fel először s azóta több nyelven, — franciául pl. kétszer is — kiadták.

Az itt közölt anyag a fentemlített értekezés hetedik fejezete s azon csupán jelenlétkellen rövidítést eszközöltem.

(A fordító megjegyzése)

Az eszperantó lesz-e a jövő nemzetközi nyelve, vagy pedig más, új nemzetközi nyelv?

A jelen pillanatban az eszperantó valóban egyedül áll, mint a nemzetközi nyelv jelöltje. Mivel azonban a különféle kormányok képviselőiből a nemzetközi nyelv kiválasztására összehívandó kongresszust hihetőleg rövidesen nem tartják meg — lehet, hogy tíz, lehet, hogy száz év múlva kerül rá a sor — nagyon könnyen megtörténhet, hogy addig sok új mesterséges nyelv jelenik meg, amelyek sokban felülmúlják az eszperantót. Kénytelen lesz-e a kongresszus ezekből választani egyet? Vagy esetleg a kongresszus maga szervez illetékes bizottságot, amely majd új mesterséges nyelv megteremtésével foglalkozik?

Minderre a következőket válaszolhatjuk. Új nyelv megjelenésének a lehetősége magában véve nagyon kétes, új nyelv megteremtésével pedig bizottságot megbízni éppen olyan értelmetlenség volna, mint pl. bizottságra bízni egy jó költemény megírását. Mert teljes, minden vonatkozásban megfelelő és életképes nyelv megteremtése, amely sokaknak olyan könnyű és egyszerű feladatnak tűnik, a valóságban nagyon de nagyon nehéz dolog. Egyrészt különleges tehetséget és ihletettséget, másrészt pedig nagy erőfeszítést, türelmet és forró, végtelen odaadó szeretetet követel az ügy iránt. E szavaink sokaknak nagyon furcsák, mert úgy tűnik fel, hogy csak el kell határozniok, hogy az asztal például »bam« lesz, a szék pedig »bim« és így tovább, és már kész is a nyelv. A tökéletes, alkalmas és életképes nyelv megteremtésével teljesen úgy áll a dolog, mint pl. a zongorajátékkal vagy a sűrű erdőn való áthatolással... Így van ez a mesterséges nyelvvel is: hozzáfogni a nyelv elkészítéséhez, már előre nevet adni neki, beharangozni az olvasóközönségnek — mindez nagyon könnyű —, de szerencsésen be is fejezni ezt a munkát, egyáltalán nem az. Ontelten sokan hozzálátnak az ilyen munkához, de alig hogy egy kicsit belemélyedtek, vagy rendezetlen hanggyűjteményt kapnak minden határozott terv és minden eredmény nélkül, vagy olyan nehézségekbe, annyi egymásnak ellentmondó követelésbe ütköznek, hogy

utolsó csepp türelmüket is elvesztik, sutba dobják a munkát úgy, hogy soha többé nem mutatkoznak a nyilvánosság előtt.

Hogy alkalmas és életképes nyelv megvalósítása nem olyan könnyű dolog, mint azt sokan gondolják, az többek között a legjobban a következő tényből látszik: tudjuk, hogy a volapük és az eszperantó megjelenése előtt a mesterséges nemzetközi nyelv rengeteg kísérlete létezett; az említett két nyelv megjelenése óta sem kevés kísérletek száma; e kísérletek és szerzőik hosszú névsorát találhatjuk a nemzetközi nyelv eszméjének történetéről szóló minden könyvben; ilyen kísérleteket készítették magánszemélyek is, egész egyesületek is; rengeteg munkát, és néhányan igen nagy tőkét is emésztettek fel; — és mégis, ebből az egész rengeteg számból csak kettő érkezett el a megvalósulásig, szerzett híveket és ment át a gyakorlatba! De még ez a kettő is csak annak a véletlennek köszönheti megjelenését, hogy a szerzők közül egyik sem tudott a másik munkájáról. Az eszperantó nyelv szerzője, aki ennek az eszméjének szentelte egész életét, a legkorábbi gyermekkorától kezdve, aki ezzel az eszmével összenőtt és kész mindent feláldozni érte, maga bevallja, hogy az ő akaraterejét is csak az tartotta fenn, hogy olyasvalamit készít, ami még soha sem létezett és hogy a munkája során elébe tornyosuló nehézségek olyan nagyok voltak, és olyan sok türelmet igényeltek, hogy ha a volapük 5—6 évvel korábban jelent volna meg, amikor az eszperantó még nem volt kész, ő (az eszperantó szerzője) egész biztosan elvesztette volna türelmét és felhagyott volna az e nyelven való további munkálkodással, annak ellenére, hogy egészen jól ismerte nyelvének a volapük feletti óriási előnyét.

Az elmondottakból önök megértik, hogy most, amikor az egész világ tudja, hogy két teljes egészében mesterséges nyelv már régóta létezik, nagyon kétséges, hogy akadna valaki, aki most vállalkozna arra, hogy hasonló szizifuszi munkába kezdjen és lenne elég életereje, hogy azt szerencsésen be is fejezze, annál kevésbé, mert őt már nem fűtené az a remény, hogy majd egyszer jobbat ad, mint az, ami már megvan. Milyen kevés reménye lehet az ilyen vállalkozónak, legjobban látszik abból a nagyon sok kísérletből és tervből, ami az eszperantó óta jelent meg. Annak ellenére, hogy a szerzőknek már teljesen kész minta állt rendelkezésükre, amely szerint dolgozhattak, nemcsak hogy egyetlen kísérlet sem jutott túl a terv stádiumán, hanem már magából a tervből is világosan látszik, hogy ha szerzőjüknek lenne is elég életereje és képessége végigcsinálni a dolgot, ez a munka nem valami jobb, hanem ellenkezőleg, még olyan jó sem lenne, mint az eszperantó. Míg az eszperantó kitűnően kielégíti az összes követelményeket, amelyek a nemzetközi nyelvvel szemben támaszthatók (rendkívüli könnyűség, pontosság, gazdagság, természetesség, életképesség, hajlékonyság, jóhangzás stb.), addig e tervek mindegyike a nyelv egyik valamelyik oldalát törekszik megjavítani, akaratlanul föláldozva ezért az összes többi követelményeket. Ezért például a legújabb tervezők legnagyobb része a következő ravaszsággal él: tudva, hogy a közönség minden tervet annak megfelelően értékeli, hogy a tanult nyelvészek hogyan vélekednek róla, ők nem arra törekednek, hogy tervük a gyakorlatban valóban alkalmas legyen valamire, hanem csak arra, hogy az első pillanatban jó benyomást gyakoroljon a nyelvészekre. Ezért a szavakat majdnem teljesen minden változtatás nélkül a legfontosabb már létező természetes nyelvekből veszik. A nyelvészek, e tervezett nyelven írt mondatot kapva,

észreveszik, hogy ezt a mondatot első olvasásra sokkal könnyebben értették meg, mint az eszperantóban, — s a tervezők már diadalt ülnek! és beharangozzák, hogy az ő »nyelvük« (ha majd egyszer elkészül) jobb lesz, mint az eszperantó. Azonban minden értelmes ember azonnal meggyőződik, hogy ez csak ábránd, hogy itt a jelentéktelen szempont kedvéért — ami csak a kirakat számára és léprecsalási szándékkal készült — a legfontosabb szempontokat áldozták fel (mint pl. a nyelv könnyősége az iskolázatlanok számára, hajlíthatósága, gazdagsága, pontossága stb.) és hogy, ha hasonló nyelv valamikor is elkészülhet, végeredményben semmit sem nyújtana! Mert ha a nemzetközi nyelv legfontosabb érdeme abban állana, hogy lehetőleg mennél könnyebben legyen érthető a tanult nyelvészek számára, akkor erre a célra vehetnének akármelyik nyelvet, pl. a latint, minden változtatás nélkül s a tanult nyelvészek azt még könnyebben megértenék az első olvasásra! A természetes szavak lehetőség szerinti mennél kisebb változtatásának az elve az eszperantó nyelv szerzője előtt nemcsak hogy jól ismert volt, hanem az új tervezők éppen tőle vették át ezt az elvet: csak míg az eszperantó ezt az elvet a lehetőség mértéke szerint észszerűen alkalmazza, a leg gondosabban ügyelve arra, hogy ez az elv ne kerüljön ellentmondásba a nemzetközi nyelv többi, fontosabb szempontjaival, a tervezők minden figyelmüket csak erre az egy szempontra fordítják, a tervezők minden más — összehasonlíthatatlanul fontosabb — szempontot feláldoznak, mert összeegyeztetni és különféle elveket egymással összhangba hozni nem bírnak, sőt nem is akarnak, mert ők maguk sem remélnék valami készet és használhatót nyújtani, hanem csak hatást akarnak kelteni.

Az elmondottakból önök láthatják, hogy nem áll fenn a legkisebb ok sem a félelemre, hogy valamilyen új nyelv jelenne meg, amely kiszorítaná az eszperantót, — ezt a nyelvet, amelybe annyi tehetség, annyi áldozat, és annyi év türelmes és forrón nyújtott munkája van beeadva, a nyelvet, amelyet hosszú éveken át már kipróbáltak és a gyakorlatban olyan jól megfelel mindannak, amit a nemzetközi nyelvtől várhatunk. Az önök számára azonban, tisztelt hallgatóim, ez nem elégséges. Önök azt kívánják, hogy nyujtsunk teljes és kétségtelen logikus bizonyosságot arról, hogy az eszperantó nyelvnek nem lesznek versenytársai. Szerencsére abban a helyzetben vagyunk, hogy teljes bizonyosságot nyújthatunk önöknek.

Ha a mesterséges nyelv egész lényege a nyelvtanban volna, akkor a volapük megjelenésével a nemzetközi nyelv kérdése egyszer s mindenkorra megoldást nyert volna és a volapük nyelvnek már semmiféle versenytársa sem jelentkezhett volna, mert a különféle hibák ellenére a volapük nyelv nyelvtana olyan könnyű és olyan egyszerű, hogy valami sokkal könnyebbet és egyszerűbbet már kívánni sem lehet. Az új nyelv már csak néhány csekélységben térhet el a volapüktől, és mindenki megérti, hogy csekélységekért senki sem vállalkozna új nyelv megteremtésére, és a világ csekélységek miatt nem utasítaná vissza a már teljesen kész és kipróbált nyelvet. Végző esetben egy jövőbeli akadémia vagy kongresszus végrehajtaná a volapük nyelvtanában azokat a nem nagy változtatásokat, amelyek hasznosnak mutatkoznának és minden kétség nélkül a volapük maradna a nemzetközi nyelv s örökre ki lenne küszöbölve mindenféle versengés. A nyelv azonban nem csupán nyelvtanból áll, hanem szótárból is, és a mestersé-

ges nyelvnél a szótár megtanulása százszor több időt követel, mint a nyelv tanulása. Míg a volapük csak a nyelv tanulását oldotta meg — és a szótárt teljesen figyelmen kívül hagyta — egyszerűen a különféle kigondolt szavak gyűjteményét adva, amelyeket minden új szerzőnek joga volna a saját kívánsága szerint kigondolni. Ime, miért természetes, hogy már a volapük létezésének kezdete óta még a leglelkesebb volapükisták is félték, hogy holnap új, a volapüktől egészen elütő nyelv jelenik meg s a két nyelv között versengés kezdődik. Az eszperantóval egészen más az eset: közismert dolog — s ezt egyetlen kutató egy pillanatra sem tagadja —, hogy az eszperantó nemcsak a nyelv tanulását oldotta meg, hanem a szótárét is, tehát a kérdésnek nemcsak egy kis részét, hanem az egész kérdést. Tehát ebben az esetben mi marad valamilyen új nyelv szerzőjének, ha ilyen valamikor jelentkeznék? Az ő számára nem maradna más hátra, mint... felfedezni a már felfedezett Amerikát! Vegyük, hogy most, a már létező, minden viszonylatban kitűnő, minden oldalról kipróbált, már rengeteg követővel és kiterjedt irodalommal rendelkező eszperantó nyelv ellenére mégis jelentkezett olyan ember, aki elhatározta, hogy hosszú éveket fordít az új nyelv megteremtésére, hogy munkáját sikerült is végrehajtania, és hogy az általa indítványozott nyelv valóban jobbnak mutatkozik mint az eszperantó, — nézzük meg tehát, milyen lehetne ez a nyelv. Ha az eszperantó nyelv nyelvtana — amely teljes lehetőséget nyújt az emberi gondolat minden árnyalatának a legpontosabb módon való kifejezésére —, összesen 16 rövid szabályocskából áll és fél óra alatt elsajátítható, — akkor az új szerző mit adhat még jobbat? A legjobb esetben a 16 szabály helyett esetleg 15-öt adhat és a 30 perc tanulás helyett esetleg 25-öt követelhet? Vagy nem? De ezért kívánja-e valaki, hogy új nyelvet szerkesszenek s a világ ilyen csekélység kedvéért elveti-e a már létező és minden oldalról kipróbáltat? Kétségkívül nem; a világ a legvégső esetben azt mondja: »Ha az ön nyelv tanában valamilyen csekélység jobb mint az eszperantóban, mi ezt a csekélységet bevezetjük az eszperantóba és kész a dolog«. Milyen lesz ennek a nyelvnek a szótára? Manapság már a kérdéssel foglalkozók közül senki sem kételkedik abban, hogy a nemzetközi nyelv szótára nem állhat önkényesen kitalált szavakból, hanem a szótárt feltétlenül a román-germán szavak legáltalánosabban használt alakjaiból kell összeállítani; mégpedig nem azért, hogy — amint az új tervezők közül sokan elképzelik — a tanult nyelvek azonnal megérthessék az e nyelven megírt szöveget (az olyan dologban, mint a nemzetközi nyelv, a nyelvészek a legutolsó helyen következnek, mert hisz ők a legkevésbé érzik e nyelv szükségét), hanem más, fontosabb okok miatt. Így pl. nagyszámú ún. »idegen szó« van, amelyet minden nyelvben egyformán használnak s amelyet mindenki tanulás nélkül is ismer, s ezeket mellőzni kifejezetten képtelenség. Ezeknek megfelelően kell azután hangzania a szótár többi szavainak is, mert másképpen a nyelv rosszhangzású lenne, a nyelvelemek minden lépésen összeütközésbe kerülnének, félreértés keletkezne s a nyelv fokozatos szabályszerű gazdagodása meg lenne nehezítve. Vannak még más okok is, amelyek miatt a szótárt csak ezekből a szavakból kell összeállítani és nem másokból, de ezekről, mint igen kivételes okokról, itt részletesen nem beszélünk. Elég lesz, ha leszögezzük, hogy a szótár tekintetében az összes legújabb kutatók elfogadják ezt a tételt, mint vitán felül állót. És mert az eszperantó nyelvnek éppen ez a vezérelve és

mert ennél a szabálynál a szavak kiválasztásában nagy önkény nem állhat fenn, marad számunkra az a kérdés, mit nyújthat tehát az esetleg elkészítendő új nyelv szerzője. Tény az, hogy ennek vagy annak a szónak lehetne megfelelőbb alakot is adni, — ilyen szó azonban csak igen kis számban akad. Ezt onnan láthatjuk legjobban, hogy az eszperantó után megjelenő sok terv közül akármelyiket is vennék önök elő, mindegyikben legalább 60% olyan szót találnának, amelyeknek ugyanaz az alakjuk, mint az eszperantóban. S ha ehhez önök hozzáadják, hogy a szavak másik fennmaradó 40%-a az eszperantó alaktól leginkább csak azért tér el, mert e tervek szerzői vagy nem vettek figyelembe különféle olyan szempontokat, amelyek a nemzetközi nyelv számára nagyon, de nagyon fontosak, vagy egyszerűen egészen szükségtelenül változtatták meg e szavakat, — akkor könnyen jutnak arra a megállapításra, hogy azoknak a szavaknak a tényleges száma, amelyeknél az eszperantó alak helyett megfelelőbb formát lehetne adni, nem rüg többre, mint valami 10%-ra. Ha azonban az eszperantó nyelvtanon körülbelül semmit sem lehet változtatni s a szótárban csupán holmi 10%-ot lehetne átalakítani, akkor fennáll a kérdés, mit képviselne tehát az új nyelv, ha egyszer egyáltalán elkészülne és ha valóban minden tekintetben alkalmasnak mutatkozna. Ez nem lenne új nyelv, hanem csak valamennyire megváltoztatott eszperantó nyelv! Tehát a nemzetközi nyelv jövőjére vonatkozó egész kérdés csak oda lyukad ki, hogy elfogadják-e az eszperantót változatlanul, a mostani formájában vagy eszközölnék-e majd rajta valamilyen változtatást! Ez a kérdés azonban az eszperantisták számára már semmi jelentőséggel sem bír; ők csak az ellen tiltakoznak, ha egyes személyek a saját belátásuk szerint akarják megváltoztatni az eszperantót; de ha majd egyszer illetékes kongresszus vagy akadémia határozza el, hogy a nyelvben ilyen vagy olyan változtatásokat eszközölnének, ezt az eszperantisták örömmel fogadják s ezáltal semmit sem veszítenek: nekik akkor nem kell majd előlről tanulniok valamilyen új nyelvét, hanem csak egy vagy több napot kell szentelniök azoknak a változtatásoknak a megtanulására, amelyeket a nyelvben eszközöltek és kész a dolog.

Az eszperantisták egyáltalán nem állítják, hogy az ő nyelvük anynyira tökéletes, hogy már tökéletesebb nem lehet. Ellenkezőleg: amikor megalakul egy olyan illetékes kongresszus, amelyről majd tudják, hogy döntése a világ számára tekintélyt jelent, maguk az eszperantisták fogják indítványozni, hogy jelöljön ki bizottságot, amely a nyelv áttanulmányozásával foglalkozik s abban megejt minden hasznos javítást, még ha ezáltal a nyelvet a teljes felismerhetetlenségig kellene is megváltoztatni; mivel azonban lehetetlen előrelátni, hogy ez a munka egyáltalán sikerül-e a bizottságnak, nem tart-e az majd hosszú évekig, vajjon egyetértésben szerencsésen befejeződik-e s vajjon az elvégzett munka a gyakorlatban teljesen alkalmas lesz-e, tehát érthetően nagyon ostoba és megbocsáthatatlan dolog lenne a bizottság részéről, ha a problematikus jövő kedvéért lemondana a tényleges és minden vonatkozásban befejezett és kipróbált máról; tehát, még ha a kongresszus arra a megállapításra jutna is, hogy az eszperantó nem jó, akkor is csak a következő határozatot hozhatná: ideiglenesen elfogadni az eszperantó nyelvet jelenlegi alakjában s ezzel párhuzamosan bizottságot jelölni ki, amely a nyelv tökéletesítésével vagy valamilyen új, tökéletesebb nyelv elkészítésével foglalkozna; és csak akkor, amikor az idő úgy mutatná,

hogy a bizottság munkája szerencsésen befejezést nyert és sok kísérletezés után teljesen alkalmasnak mutatkozott, csak **akkor** lehetne kijelenteni, hogy a nemzetközi nyelv eddigi alakját **elvetjük** s helyette életbelép az új alak. Minden értelmes ember egyetért abban, hogy a kongresszus csak így járhat el és sehogyan másképp. Tehát, még ha fel is tételezzük, hogy a jövő nemzedékének végleges nyelve nem az eszperantó, hanem valamilyen más, még kidolgozandó nyelv lesz, minden esetben az ahhoz a nyelvhez vezető út az eszperantón át kell hogy vezessen.

Eszperantóból fordította:

Ch. Forge

A Renoir: Nyári vendéglő

Garay Béla: A színpadi beszéd

Közel negyvenesztendősz színészi munka tapasztalatai nem férnek el három szerény kötetben. Hogy mégis átadjon valamit gazdag élményeiből és hivatása iránt érzett szeretetét átültesse a fiatal színjátszók tudatába, most jelentette meg harmadik könyvét Garay Béla, akinek értékes munkásságát nemcsak színészi és rendezői teljesítménye tanúsítja, hanem a szakirodalom terén kifejtett elismerésreméltó igyekezete is méltán jelöli ki helyét kultúrmunkásaink élcsoportjában.

Különleges helyzetünk hozza magával, hogy kiadóvállalatunk népművelő akciója során színjátszásunk fejlesztésére nagy figyelmet szentel. Egyrészt ennek a körülménynek köszönhető, hogy egymásután következtek a szerző által a múlt év során összeállított szakkönyvek, amelyek kétségkívül gazdagították műkedvelőink tudását és komoly tanulmányt nyújtottak hivatásos színjátszóink számára.

Garay Béla legújabb könyve, reméljük, nem sorozatzáró műve, a színpadi beszéddel foglalkozik. Igazat kell adnunk a szerzőnek, amikor hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv tisztasága és helyessége »A színpadi beszéd« legfőbb célkitűzése. Ezt a célt akkor érjük el, ha oldott saruval lépünk be Thália templomába, amelyben minden elhangzott szó nyelvápoló munka is.

»Vigyázzatok jól, amikor beszéltek«, ez a törvény nemcsak színjátszóink számára tartalmaz megszívlelendő utasításokat, hanem a nyilvánosság előtt fellépő felolvasó, népegyetemi előadásokat tartó közéleti szereplők számára is jelentős útmutatás. Az anyanyelv ápolása és szeretete, tisztaságának megőrzése kötelező tantárgy minden kultúrmunkás önképzésében. Ennek a kötelező tantárgynak leghasznosabb tankönyve »A színpadi beszéd«, amelynek tizenhat fejezete csoportokra osztja a művet, és minden fejezete értékes és érdemes tanulmányozni való anyag.

Népünk nem kis tömege, városi vagy falusi lakos, szórvány településekben él. A magyar könyv eljut a legtávolabb élő népcsoportokhoz is. Központi könyvkiadásunk és kultúregyesületeink irányítása sohasem vesztette el szem elől, hogy egyik legelterjedtebb munkaterület a műkedvelő színjátszás és a leggyakoribb ismeretterjesztés a költemények szavaival. Ezen a munkaterületen igen jelentős segítséget nyújt Garay Béla könyve mindazoknak, akik népműveléssel foglalkoznak, mert az Arany János, Petőfi Sándor, Várady Antal, Endrődy Sándor, Babits Mihály idézetek részben teljes szövegükkel felkeltik az érdeklődést a kultúrmunka iránt és a szavalatok művészi színvonalát emelik és biztosítják. De nemcsak a népi műkedvelés, hanem komoly színjátszói teljesítményre törekvő színészeink számára is hasznos hozó a könyv tartalma, mert Katona József Bánk bánja, Szigligeti Csikósa, Madách: Ember Tragédiája, Sophokles Antigonéja a feldolgozott és kiértékelte mű-

vészi anyag szempontjából nagyigényű színészi vizsgára való előkészületet biztosít. Shakespeare Hamletjének részletei, Baudelaire költeménye, Grimm meséje, azt bizonyítják, hogy az anyag kiválasztása gondos és lelkiismeretes munka eredménye. Az egyszerű népi műkedvelés mellett a hivatásos színész is megtalálja továbbképzésének útját, mert a közölt szemelvények feldolgozásában a szerző, gazdag tapasztalatai érvényesülnek.

Külön ajándéka a kötetnek Taurinus István 1519-ben latin nyelven írott hőskölteménye, a »Paraszi háború« egyik részlete, Dózsa György beszéde Gerő László fordításában. Erőteljes, hatásos műsorszám a lesz sok műkedvelő estnek.

Garay Béla könyvének megjelentetése műkedvelőink és hivatásos színjátszóink szempontjából nagy jelentőségű. Ez már kifejtett színiiskola, ha eljutottunk magasabb követelmények felállításáig, amikor nemcsak műkedvelői előadást, hanem a legkisebb magyarlakta helyen is színvonalas értékes műsort szeretnénk biztosítani. A Színpadunk sorozatban nemrég jelent meg az 56. füzet. Ez közel hatvan műsorszám, amelyeknek művészi tolmácsolásához máris három kötet szakkönyv nyújt segítséget. Népcsoportunk kultúrmunkájának mérlege ezen a téren kedvező.

Alig félmilliót kitevő lélekszámra színházi szakirodalommal megjelenni és azt meglehetősen magas példányszámban eladni, — a kultúra magasabb színvona'ára irányuló törekvésnek biztató jele. Vajdaság magyarsága azonban e könyvvel kapcsolatban még egy jelentős hozzájárulással biztosítja kultúrtevékenységének elismertetését. Garay Béla könyvének 36. oldalán a Kiejtésről szóló fejezetében ezt írja: »A szép-hangzás érdekében vigyáznunk kell az e és é közötti közép é kiejtésére, mert ennek helyes használata a tökéletes magyar beszédben, de különösen a színpadon vagy szónoki emelvényen, rendkívül fontos. Ez a betű sok szónak egészen más értelmet ad, mint az egyszerűen kiejtett e betű.

Például: menet a csavar része, míg egy nagy felvonulás menet-nek ejtendő. A királynői termet megbűvölte az egész termőt. Szerelem a villanyt és szerelóm fogja el a szívemet. Próbáljuk csak: Kegyetlenül megverem a gyereket helyett így mondani: Kögyetlenül megverém a gyereket, és érezni fogjuk, mennyire szebben és dallamosabban hangzik.

Az ismertetett színházi szakkönyv széles érdeklődésre tarthat számot, mert nemcsak a színjátszókhöz és műkedvelőkhöz szól, hanem útmutatással szolgál mindazoknak, akik a magyar nyelv tisztaságát és szépségét szolgálják, akiknek az a feladatuk, hogy anyanyelvünkön szó-laljanak fel és értelmes, jólhangzó beszéddel kössék le a hallgatók figyelmét.

Garay Béla könyvét eszerint nemcsak színjátszóink és műkedvelőink, hanem a társadalmi egyesületek vezetői, valamint a közélet szereplői is nagy haszonnal olvashatják, mert amit megtanultunk belőle, csak javunkra válik.

Cz. T.

Tanácskozott a Magyar Irodalmi Társaság

A második világegést megelőzően, tehát még a régi Jugoszláviának nevezett országos gondolatbörtönben, a magyarság egyetlen haladószellemű folyóirata a »Híd« volt. A háborút megelőző hat esztendőben a »Híd« volt az egyedüli legális magyar sajtótermék, amely ezt a mai szocialista Jugoszláviánkat előkészítette, és egyetlen olyan lapunk, amely ma a folyóiratok életében általában is tekintélyes tizenhatos évfolyamot tünteti fel címlapján.

A háború előtt átlag 1200 példányban jelent meg, azonban olvasóinak száma jóval több, átlagban 10.000 volt. A haladószellemű magyar »értelmiség« olvasta és terjesztette, mert szívügyének tekintette. Az értelmiség szót az imént idézőjel közé szorítottuk, mert helyes értelmezése magyarázatra szorul, nemcsak magas iskolai képzettségű, értelmiségi dolgozókra vonatkoztattuk a szót, hanem azokra a nagyszerű magyar kétkézi munkásokra is, akik talán csak elemi iskolával a hátuk megett, a munkásmozgalomban nevelkedtek és tettek szert olyan tudásra, amely lehetővé tette számukra, hogy követni tudták a magasszínvonalú »Híd«-at. Ki ne emlékezne, a régi »Híd«-terjesztők közül, azokra az ipari- és földmunkásokra, akik népes csoportok előtt olvasták föl és magyarították a »Híd« írásait, azokra az előfizetőkre, akik ugyan egyikük nevére járatták a folyóiratot, azonban nyolcan adták hozzá össze a féldinárokat, mert több-

jük nem volt. Valóban, a »Híd« akkor nemcsak marxista folyóirat, de annál több, mozgalom volt, a szervezés eszköze, amely tömörített és irányított. és ha a Híd terjesztése komoly munkát igényelt, mégis könnyen ment, mert szívügye volt minden haladószellemű magyarnak. Végül még annyit a régi »Híd« példányszámával kapcsolatban, hogy az általános magyar és szerb viszonylatban is, jelentős volt, hiszen tudjuk, hogy a folyóiratok erre mifelénk soha eddig nem tudtak elég közel férközni az olvasóhoz. Ennek a teherterhelésnek fölébe nehezedett az a súly, hogy az akkori rendszer államgépezete, de a reakciós magyar polgári és kispolgári vezetők is »öntevékenyen« és állandóan, enyhén szóva, nehézségeket gördítettek a »Híd« elé.

Mindez a multelevenítés azért került a Magyar Irodalmi Társaság legutóbb megtartott üléséről szóló beszámoló elé, mert az összejövetel első napirendi pontjául a »Híd« kérdését, pontosabban a »Híd« helyzetének megvitatását tűzte ki. A megbeszélésen felszólalók is ismételtén visszanyúltak a multba és, közhasználatú kifejezéssel élve, tapasztalatokat kívántak leszűrni az egykori sikerekből és azokat a mára alkalmazni.

Majtényi Mihály, az Irodalmi Társaság elnöke és a »Híd« főszerkesztője, beszámolójában megállapította, hogy a »Híd« példányszáma ijesztenően megcsappant, de keservesebb ennél, hogy néhány

íróink is elfordult a »Híd«-tól. Fejzetését a lap kiadójának, a Testvériség Egység vállalatnak ve-lős megítélésével fejezte be, hogy: úgylátszik, a »Híd« sem az írók-nak, sem az olvasóknak nem kell.

Az elnök széttáru-ló keze segítsé- get, konstruktív vita megindítását kérte. Itt nyomban leszögezhetjük, hogy ez meg is történt, ha a bírál- lat nem egyszer élesebb hangfokra csusszant is, vagy, ami helytele- nebb, néhányak begombolkozásá- sában jutott kifejezésre.

A riasztó zárszó hatását Olajos Mihály felszólalása enyhítette, aki a Testvériség-Egység vállalat ne- vében megállapította, hogy a lap jelenlegi helyzete súlyosan terheli a kiadó költségvetését, a szük- séges anyagi eszközöket azonban továbbra is folyósítani fogják. Te- hát nem a lét és a nemlét nyomasz- tó légkörében kellett a »Híd« problémáit megvitatni, meghatá- rozni, hogy mi a teendő, hogy a magyar írók írjanak a »Híd«-ba, hogy a magyar olvasó megvegye és olvassa is a Hidat.

A kibontakozó vita folyamán a kérdés legelőször is úgy tevő- dött föl, honnan toborozni az olva- sót, amikor kiterelvényesedett saj- tónk, napilapunktól a szaksajtóig, felszippanította a javarészt azok- nak, akik egykor a Hid olvasói vol- tak, vagy lehetnének ma. Ellenben megvan a Hidnak is az olvasókö- zönsége, hiszen a háború után ha- zánkban új magyar értelmiség nőtt ki. Számszerű példának mondták el, hogy a Népoktatás, a magyar pedagógiai folyóirat, 1200—1300 példányban kel el, olvasói, tanítók és tanárok, mind olyan emberek, akik érdeklődésük és hivatásuk folytán a »Híd« olvasói is lehet- nek. Szamba vették hét középisko- lánk két legfelső osztályának tanu- lóit is, így azután az iskoláink ka- tedráin és padjaiban ülők egymag- ukban is elegendők volnának, hogy életben tartsák a »Híd«-at. Természetes viszont, hogy a »ter-

jesztés« csatakiáltást háromszoro- san kell hangoztatni a lagymatag nemtörődömség és a közömbösség ellen!

A felsorolás ezzel még korántsem ért véget. Itt van a többszáz főnyi egyetemet végzetek és főiskolai hallgatóink tábora, itt van kultúr- munkásaink, népszínházaink, ama- tőrszínházaink és a műkedvelő együttesek számszerint könnyen fel- sem sorolható sokasága, sokezres tagsága; újságírók és mennyi kez- dő, tapogatózó tollforgató, akiknek hadáról csak akkor szerzünk tu- domást, ha írásaikkal ostromolják a kitűzött pályázati díjakat. Meg- annyi irodalom iránt érdeklődő ember, akiket mind, mind a »Híd« olvasóivá lehet és kell tenni. Vé- gül, de nem utolsó sorban, említ- sük meg a gyárak munkástanácsá- ban, igazgató bizottságában, a fal- vak és szövetkezetek kultúregye- sületeiben és egvűtéseiben gyor- san fejlődő dolgozóinkat, akik már esztendőik folyamán érnek ar- ra, hogy felzárkózzanak értelmisé- günkhöz. Nos, ne legyen olyan po- litikai munkásunk se, aki ne olvas- ná a Hidat. Ha mindezeknek csak egy hányadát közelítjük is meg, a »Híd« terjesztésében eddig soha nem tapasztalt sikereket érhetünk el. Ezt és az ilyen lelkes terjesz- tést hangoztatták felszólalásaikban Szirmai Károly és Csépe Imre.

A »Híd« sikeres terjesztésében azonban csak átmeneti eredményt érhetünk el, ha ugyanakkor nem kötjük össze tartalmi átalakításával is. A Hidnak irodalmunkban veze- tő szerepet kell betöltenie. Nem- csak a legjobb írásokat kell a maga számára biztosítani, de szilárd szer- kesztési elvekkel, meghatározott iro- dalmpolitikával irányt is mu- tatnia a sokszor imbolygásra, el- lomposodásra hajlamos íróknak. Bogdánfi Sándor és Steinitz Tibor beszéltek erről a kérdésről és eközben valóban nem irodalmi kényszerzubonyra, nem szükre- szabott, szavakat latolgató, boga-

rászó szerkesztésre gondoltak de éppen a már alaposan kinőtt csörgős bohócruha levetkezésére, amelyben csak szórakoztatni, megnevetetni lehet, krajcáros sikereket elérni, de igaz életet bemutatni és nevelni nem.

Az ötletszerű szerkesztés ellen hangzott el szó, a szerkesztőbizottság irányító szerepét kívánták, nemcsak harcot, de csatázást irodalompolitikai elvekért, az írőkkel kapcsolatot teremtő levelezést. Részletekre is kitérő, formákba öntött javaslatok hangzottak el a csak az íróasztal mögüli írás ellen, élénkebb, harciasabb írói hangot és mozgékonyabb gondolatot kívántak felszólalásaikban Laták István, Ács Károly, Hock Rezső, Lévai Endre, Bálint István.

Rehák László, a maga és többek nevében javasolta, hogy szépirodalmon kívül foglalkozzék a Híd társadalomtudományi kérdésekkel is. Nem elvont és az élettől elrugaszkodó fejtegetéseket kívánnak, de a lüktető élet kérdései kerüljenek a Híd oldalaira, nem gyorstalpalású újságcikkek formájában persze és nem színvonala alatt. A magyar folyóiratok hagyományát ismerve ez nem idegen követelmény. Nem is a Hídhöz nyúlva vissza, a magyar folyóiratok ösét, az egykori harcos polgári folyóiratot, a Nyugatot említjük meg, amely igen »hétköznapi« kérdésekkel, a bankok, sztrájkok stb. kérdésével is foglalkozott, akár egész számokat is szentelt időszerű problémák sokrétű megvilágosítására. Megannyi alkalmas forma kínálkozik erre: kisebb tanulmányok, bírálatok, vázlatok, irodalmi-színvonalú tárca, stb.

A késő éjszakába nyúló megbeszélés rátapintott a hiányokra, sok értékes és megfontolandó javaslatot eredményezett. Mindezek a »Híd« szerkesztőinek íróasztalára kerülnek, hogy döntsenek felőlük. Azonban nemcsak a szerkesztői-

zottságon múlik, hogy mit sikerül mindebből megvalósítani. Erőink valóban szétforgácsolódtak lapjainkra és a rádióállomásokra, de hihető, hogy íróink és tollforgatóink túleszik magukat a szűk szerkesztőségi és személyi érdeken és odaállnak a Híd mellé. A kezdeményezést azonban mindenestre a Hídtől várjuk.

Az összejövétel második napirendi pontja a pályázathirdetés megbeszélése volt.

A pályázatok ösztönző ereje, mivelénk is, nem egy új tehetséget állított sorompóba. Ezt az ösztökét most éppen oda kell irányítani ahol a leggyengébbek vagyunk, ahol a legnagyobb hiányok mutatkoznak, ez pedig színházaink repertoárja, színműirodalmunk. Az érdeklődés süllyedő hőmérsékletét műkedvelőink, de állandó színházaink is, darabhiányra joggal hivatkozva, értéktelen, sőt esetenként egészégtelen hatású fércművekkel kívánták fokozni. A felszólalók éppen erre az égető hiányra rámutatva javasolták, hogy pályadíjjal népszínműveket és egy-három felvonásos színjátékokat jutalmazzanak. Pályázathirdetést kívántak többen gyermekdarabra, rádiójátékra, elavult színdarabok átdolgozására és írói alkotások színpadi alkalmazására. Előterjesztések hangzottak el, hogy tanulmányokra is terjesszék ki a pályázatot, elsősorban a jugoszláviai magyar irodalom multjával foglalkozó kutatómunkára.

A pályázat feltételeinek megszabását és meghirdetését a »Híd-nak ajánlotta fel az Irodalmi Társaság.

A másnapra nyúló ülés fáradalmait dehogyan is sajnálták a résztvevők, azonban kudarcunkról tanuszkodna, ha az Irodalmi Társaság elkövetkező összejövételén ismét vissza kellene térni kiindulópontunkra, ahonnan, hisszük, most elrugaszkodtunk.

Steinitz Tibor

TARTALOM:

Herceg János: Emlékeinkről — — — — —	257
Ács Károly: Két vers — — — — —	263
Szirmai Károly: Fogadás (elbeszélés) — — — — —	265
Laták István: Régi, szép honom (vers) — — — — —	270
Lukács Gyula: Sinek mentén (elbeszélés) — — — — —	271
Federico Garcia Lorca: Holdkóros ballada — — — — —	277
Tin Ujevics: Medália (versek) — — — — —	279

A munka nyomában

Majtényi Mihály: Útirajz Boszniából — — — — —	281

Disputa

Iván Iványi: Néhány szó Molnár Ferencről — — — — —	289

Népművészet

Bona Júlia: A doroszlói fityulá legelterjedtebb díszítőeleme — —	291

Színi bírálat

Olajos Mihály: Hunyadi Sándor: Pusztai szél — — — — —	294
L. E.: Pusztai szél — — — — —	298

Képzőművészet

M. Balacs: A francia impresszionizmusról — — — — —	303

Nyelvészet

Dr. Zamenhof L. Lajos: A nemzetközi nyelv lényege és jövője —	306

Könyvszemle

Cz. T.: Garay Béla: színpadi beszéd — — — — —	312

Jegyzetek

Steinitz Tibor: Tanácskozott a Magyar Irodalmi Társaság — —	314

Képek

Címlapképünk: Paul Cézanne: Ifjú vörös mellényben	
Edouard Manet: Argenteuil — — — — —	262
Ebéd a szabadban — — — — —	264
Vincent Van Gogh: Dr. Gachet portréja — — — — —	269
Claude Monet: Asszonyok a kertben — — — — —	276
P. Gauguin: Pouldu-i táj — — — — —	290
A. Renoir: Nyári vendéglő — — — — —	311

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, Njegoseva u. 2/I. Telefon: 20—63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Postatakarékszám 300-904.870. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

»Budutynoszt« nyomdavállalat, Noviszád

A Testvériség-Egység könyvkiadó vállalat eladásban lévő könyvei:

A LEGNAGYOBB MAGYAR ÍRÓK ALKOTÁSAI KÖZÜL MEGJELENT:

	Ára:
Petőfi Sándor elbeszélő költeményei — — — —	120.— din.
Arany János lírai versei — — — — — —	29.— „
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor a lovát ugratja — —	150.— „
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét	150.— „
Tömörkény István: Válogatott elbeszélések — — —	32.— „
Móra Ferenc: Elbeszélések — — — — — — —	31.— „

KÖNYVEK HARCUNKRÓL A SZOCCIALIZMUSÉRT:

	Ára:
Joszip Broz-Tito: Az új Jugoszlávia építése. II. könyv	65.— din.
Borisz Kidrics: A JSzNK gazdasági problémái — —	45.— „
Edvard Kardely: Az új Jugoszlávia útja — — —	150.— „
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1941—1947	70.— „
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1948—1949	100.— „
Milován Gyilász: Cikkek 1941—1946 — — — —	70.— „
Harcunk az igazságért — — — — — — —	50.— „

A VILÁGIRODALOM GYÖNGYSZEMEI:

	Ára:
Jonathan Swift: Gulliver utazásai — — — — —	63.— din.
Upton Sinclair: Jimmie Higgins — — — — —	62.— „
Bolgár elbeszélők — — — — — — —	54.— „
Guy de Maupassant elbeszélései — — — — —	30.— „
Alekszander Puskin: Anyegin Eugen — — — — —	80.— „
Honoré de Balzac: Parasztok — I. — — — — —	120.— „
Honoré de Balzac: Parasztok — II. — — — — —	120.— „
Maxim Gorkij: Gyermekéveim — — — — —	80.— „
A. Makarenko: Új ember kovácsa — I. — — — —	61.— „
A. Makarenko: Új ember kovácsa — II. — — — —	61.— „

KORUNK KÉRDÉSEI:

	Ára:
Rodolyub Csolákovics: A. nemzeti kérdés rendezése Ju- goszláviában — — — — — — —	10.— din.
Milován Gyilász: Időszerű témák — — — — —	15.— „
Leon Gerskovics: A népi hatalom helyi szerveinek fejlődése — — — — — — —	18.— „

JUGOSZLÁVIAI MAGYAR ÍRÓK KÖNYVEI:

	Ára:
Debreczeni József: Hideg krematórium — — — —	61.— din.
Majtényi Mihály: Élő víz — — — —	186.— ”
Majtényi Mihály: Forró föld — — — —	41.50 ”
Herceg János: Bors és fahéj — — — —	75.— ”
Herceg János: Változó világban — — — —	30.— ”
Gál László: Nevető könyv — — — —	84.— ”
Sinkó Ervin: Tizennégy nap — — — —	111.— ”
Lőrinc Péter: Hétköznapok — — — —	181.— ”
Lőrinc Péter: A nagy póri pör — — — —	35.— ”
Lőrinc Péter: Nemzet születik — — — —	52.50 ”
Komáromi József Sándor: Választmányi ülés — —	85.— ”
Thurzó Lajos: Napos oldal — — — —	67.50 ”
Majtényi Mihály: Garabonciás — — — —	72.— ”
Debreczeni József: Vacsoracsillag — — — —	60.— ”

ÉLET ÉS TUDOMÁNY:

	Ára:
Alekszander Alekszopulo: Hogyan keletkeztek a növények és az állatok — — — —	19.— din.
Fran Bubanovics: Mi mindent nyerünk a levegőből —	8.— ”
F. Bublejnikov: A világrészek eredete — — — —	13.— ”
Dr. Vanda Kohanszki: A letűnt korok óriási állatai —	8.— ”
300.000 km. másodpercenként — — — —	35.— ”

IFJÚSÁGI ÉS GYERMEKIRODALOM:

	Ára:
Charles Dickens: Copperfield Dávid — — — —	100.— din.
Meseország kapuja — — — —	150.— ”
Jack London: A vadon szava — — — —	70.— ”
Szlobodan Galogazsa: Kis falu nagy fényben — —	50.— ”
Ivan Cankar: Elbeszélések — — — —	25.— ”
Tarfejű és más szerb népmesék — — — —	35.— ”

Mindez csak izelítő a több mint 400 kötetre és füzetre terjedő kiadványainkból.

Könyveink minden könyvkereskedésben kaphatók: ne restellje a fáradságot és nézze meg a könyvkereskedésekben összes könyveinket! Egyesületeknek, iskoláknak, szakszervezeti csoportoknak, földműves-szövetkezeteknek, könyvtáraknak szívesen küldünk könyvjegyzéket és 2.000.— dinárnál nagyobb megrendelésnél 10%, 5.000.— dinárt meghaladó rendelés esetében pedig 15% engedményt adunk.

Izdavačko preduzeće

BRATSTVO-JEDINSTVO

Prodajno odeljenje

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG

Könyvkiadó vállalat

Eladási osztály

NOVISZÁD

Dunavsza 10 sz.

Magyar
**ÜNNEPI
JÁTÉKOK**

PALICS
1952